

VOORWOORD BIJ EERDERE DRUKKEN

Bij de eerste druk

De overeenkomst van opdracht of dienstverlening is in de hedendaagse samenleving uitgegroeid van een relatief onuitgewerkt leerstuk tot een afzonderlijk gebied van studie en rechtspraak. Mede om die reden is de suggestie van Bloembergen (WPNR 1995, p. 877) in zijn recensie van Asser/Kortmann, De Leede & Thunnissen 5-III 1995 gevolgd: de opdracht is thans behandeld in een afzonderlijk deel in de Asser-serie.

De tekst is ten dele gebaseerd op de tekst van prof. mr. S.C.J.J. Kortmann uit Asser/Kortmann, De Leede & Thunnissen 5-III 1995, die weer deels terugging op het werk van mr. P.J.M.G. Coehorst in de daaraan voorafgaande drukken. Zij is echter substantieel bewerkt, aangevuld en herordend. Er is ruimschoots aandacht besteed aan bijzondere beroepsgroepen en beroepsaansprakelijkheid. Daarnaast zijn nieuwe hoofdstukken toegevoegd over de geneeskundige behandelingsovereenkomst en de reisovereenkomst. Verwijzingen naar oudere (lagere) jurisprudentie en literatuur zijn niet overgenomen waar deze inmiddels geen inhoudelijke toegevoegde waarde meer hadden. Om dezelfde reden zijn verwijzingen naar de zesde druk van de hand van mr. P.J.M.G. Coehorst zoveel mogelijk weggelaten, in het bijzonder waar het ging om bestrijding van inmiddels achterhaalde opvattingen. De rechtshistorisch geïnteresseerde lezer zij verzocht desgewenst de tekst van prof. mr. S.C.J.J. Kortmann te raadplegen voor dergelijke verwijzingen.

Gaarne spreek ik mijn dank uit aan prof. mr. J.B.M. Vranken en prof. mr. M.A.C.M. van den Berg voor hun commentaar ten aanzien van een concept-versie van de tekst, mr. J.W.A. Biemans voor enige waardevolle opmerkingen ten aanzien van de lastgeving, en mijn studentenassistent Joost Sluiter voor zijn ondersteuning bij het onderzoek voor en gereed maken van dit werk, alsmede voor de samenstelling van de registers.

Jurisprudentie en literatuur zijn verwerkt tot 1 augustus 2009.

Den Haag/Tilburg
17 augustus 2009
Eric Tjong Tjin Tai

Bij de tweede druk

Na verschijnen van de eerste druk van dit werk heb ik tot mijn vreugde kunnen constateren dat het daadwerkelijk nut heeft gehad voor praktijk en rechtswetenschap, blijkens regelmatige verwijzingen in rechtspraak en literatuur. Dit legt wel de morele verplichting op om de tekst bij de tijd te houden.

Sedert de vorige druk zijn er weer talrijke ontwikkelingen geweest die een nieuwe druk nodig maakten. Bij het gereedmaken van de tekst heb ik tevens de gelegenheid te baat genomen om de tekst nogmaals kritisch te bezien. Hierbij heb ik alle resterende passages die nog afkomstig waren uit Asser/Kortmann, De Leede & Thunnissen 1995 herschreven, waarbij overigens merendeels de inhoudelijke opvattingen gehandhaafd bleven. Op enkele punten zag ik evenwel aanleiding tot verandering. Daarnaast is hierbij gepoogd de structuur van de argumentatie, die soms wat onhelder was geworden, te verduidelijken. Gedurende dit proces is de inhoud van nr. [232-237] deels omgegooid. Daarnaast zijn enkele storende misslagen verbeterd, en zijn enkele nummers toevoegd om onderwerpen te behandelen die in de vorige druk onderbelicht bleven. Voorbeelden zijn ZZP'ers (nr. [70a]) en diensten van algemeen belang (nr. [70b]).

In het voorwoord bij de vorige druk had ik verzuimd prof. mr. M.B.M. Loos te danken voor het inzage geven in de (toen nog niet verschenen) tekst van zijn bijdrage in *Towards a European Civil Code* (4^e dr.), 2011. Hierbij corrigeer ik dit verzuim alsnog. Voorts dank ik prof. mr. B. Sluijters voor zijn kritische doch welwillende recensie van de vorige druk in *TvGR* 2011, p. 362-364. Zijn opmerkingen op diverse punten hebben tot aanpassing en hopelijk verbetering van de onderhavige tekst geleid.

Voor opmerkingen en suggesties tot verbetering houd ik mij gaarne aanbevolen. Jurisprudentie en literatuur zijn verwerkt tot maart 2014.

Den Haag/Tilburg
maart 2014
Eric Tjong Tjin Tai

VOORWOORD BIJ DE DERDE DRUK

De ontwikkelingen sinds 2014 maken een nieuwe druk weer gewenst. De meest ingrijpende wijziging is de nieuwe regeling inzake pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen, die noodzaakte tot het compleet herschrijven van hoofdstuk 7. Verder zijn nieuwe rechtspraak en literatuur verwerkt. Ook zijn er veranderingen geweest in het Duitse, Franse, en Engelse recht. Ik heb een korte aantekening toegevoegd over zogenaamde 'platformen' [70c].

Voor opmerkingen en suggesties tot verbetering houd ik mij gaarne aanbevolen. Jurisprudentie en literatuur zijn verwerkt tot en met mei 2018.

Den Haag/Tilburg
juni 2018
Eric Tjong Tjin Tai

INHOUD

<i>Voorwoord bij eerdere drukken</i>	IX
<i>Voorwoord bij de derde druk</i>	XI
<i>Enige afkortingen</i>	XXXI
<i>Lijst van verkort aangehaalde werken</i>	XXXV
Hoofdstuk 1 - Algemene inleiding	1
1.1 Historie	1
1.2 Buitenlandse en supranationale regelingen	5
1.3 Dogmatisch begrip van de opdracht	12
Hoofdstuk 2 - De overeenkomst van opdracht in het algemeen	31
2.1 Het begrip opdracht en de reikwijdte van de regeling	31
2.2 Bijzondere vormen van de opdracht	43
2.3 Totstandkoming en inhoud van de opdracht	60
2.3.I Totstandkoming	60
2.3.II De hoedanigheid van de opdrachtnemer	63
2.3.III De inhoud van de opdracht	69
2.4 Verplichtingen van de opdrachtnemer	79
2.4.I Inleiding	79
2.4.II De zorg van een goed opdrachtnemer	79
2.4.III Instructies en waarschuwingen	88
2.4.IV Informatie en mededelingen	93
2.4.V Rekening en verantwoording	96
2.4.VI Afdracht en afgifte	100
2.4.VII Persoonlijke uitvoering van de opdracht	106
2.4.VIII Belangentegenstellingen	111
2.5 Verplichtingen van de opdrachtgever	113
2.5.I De zorg van een goed opdrachtgever	113
2.5.II Het loon	114
2.5.III Onkosten	124
2.5.IV Schadevergoeding	126
2.5.V Exclusiviteitsbeding	130
2.6 Pluraliteit van opdrachtgevers of opdrachtnemers	130
2.7 Het einde van de opdracht	137
2.7.I Inleidende opmerkingen	137
2.7.II Opzegging en einde van rechtswege	145
2.7.III Schadevergoeding en loon na voortijdige beëindiging	158
2.8 Aansprakelijkheid van de opdrachtnemer	168
2.9 Overige gevolgen van de opdracht	191

	Hoofdstuk 3 - Lastgeving	195
3.1	Inleiding	195
3.2	Begrip lastgeving	198
3.3	Pluraliteit van lasthebbers	203
3.4	Belangentegenstellingen	203
3.5	Regeling van middellijke vertegenwoordiging	215
	3.5.I Algemene gevolgen van middellijke vertegenwoordiging	215
	3.5.II Vorderen door de lasthebber van schade van de lastgever	221
	3.5.III Onmiddellijke rechtsverhouding tussen lastgever en derde	223
3.6	De last tot beheer en de privatieve last	238
3.7	Het einde van de lastgeving	245
3.8	Analogische toepassing	252
	Hoofdstuk 4 - Bemiddelingsovereenkomst	257
4.1	Begrip bemiddelingsovereenkomst	257
4.2	Het recht op loon	263
4.3	Belangentegenstellingen	267
	Hoofdstuk 5 - Agentuurovereenkomst	273
5.1	Inleiding	273
5.2	Begrip agentuurovereenkomst	275
5.3	Rechten en verplichtingen van handelsagent en principaal	279
	5.3.I Zorgvuldige belangenbehartiging door handelsagent	279
	5.3.II Delcrederebeding	281
	5.3.III Handelen van de principaal	283
	5.3.IV Concurrentiebeding	284
5.4	Provisie en schadeloosstelling voor geringer gebruik diensten	285
	5.4.I Provisie	285
	5.4.II Schadeloosstelling voor geringer gebruik diensten	292
5.5	Het einde van de agentuurovereenkomst	294
	5.5.I Inleiding	294
	5.5.II Het eindigen van de agentuurovereenkomst van rechtswege	294
	5.5.III Het eindigen van de agentuurovereenkomst door opzegging	296
	5.5.IV Het eindigen van de agentuurovereenkomst door ontbinding	301
	5.5.V Klantenvergoeding	302
	Hoofdstuk 6 - Geneeskundige behandelingsovereenkomst	309
6.1	Inleiding	309
6.2	Aard van de regeling	312
6.3	Begrippen	314
6.4	Aangaan van en partijen bij de overeenkomst	320
6.5	Algemene verplichtingen van de hulpverlener	323
6.6	Informatieverplichtingen en informed consent	331
	6.6.I Informatieverschaffing	331
	6.6.II Toestemming	336

6.7	Omgang met gegevens	343
	6.7.I Het dossier	343
	6.7.II Geheimhoudingsplicht	349
	6.7.III Gegevens en wetenschappelijk onderzoek	352
	6.7.IV Bescherming privacy bij behandeling	354
6.8	Verplichtingen van de patiënt	355
6.9	Beëindiging van de behandelingsovereenkomst	356
6.10	Loon van de hulpverlener	358
6.11	Medische aansprakelijkheid	359
6.12	Toepasselijkheid buiten de behandelingsovereenkomst	368
	6.12.I Overeenkomstige toepassing	368
	6.12.II Medische keuringen	371
6.13	Dwingend recht	374
	Hoofdstuk 7 - Pakketreisovereenkomst en gekoppeld reisarrangement	375
7.1	Inleiding	375
7.2	Definities en algemene beginselen	377
7.3	Plaats in het Burgerlijk Wetboek	391
7.4	Informatieverschaffing	394
7.5	Vorm en inhoud van de overeenkomst	399
	7.5.I Inhoud van de overeenkomst	399
	7.5.II Vorm van de overeenkomst	401
7.6	Wijziging vóór de uitvoering van de reis	404
	7.6.I Overdracht	404
	7.6.II Wijziging van prijs of inhoud	406
	7.6.III Beëindiging	410
7.7	Non-conformiteit en schadevergoeding	413
	7.7.I Non-conformiteit en haar gevolgen	413
	7.7.II Te vergoeden schade	418
	7.7.III Beperkingen van de schadevergoeding	422
	7.7.IV Hulp en bijstand	427
7.8	Financiële waarborgen	428
7.9	Gekoppelde reisarrangementen	430
7.10	Dwingend recht en overgangsrecht	435
	<i>Zakenregister</i>	437
	<i>Wetsartikelenregister</i>	443
	<i>Jurisprudentieregister</i>	457

UITGEBREIDE INHOUDSOPGAVE

Algemene inleiding	1
1.1 Historie	1
1 Dienstverlening naar Romeins recht	
2 Andere Romeinsrechtelijke grondslagen voor verrichten van werkzaamheden	
3 Oudvaderlands recht	
4 Dienstverlening in de Code civil	
5 Het BW van 1838	
6 Wijziging vanwege de regeling van de arbeidsovereenkomst	
7 De regeling in het huidige BW	
1.2 Buitenlandse en supranationale regelingen	5
8 Frans en Belgisch recht	
9 Duits recht	
10 Engels recht	
11 Andere landen	
12 Principles of European Law	
13 Draft Common Frame of Reference	
14 Dienstenrichtlijn 2006 en overige regelgeving van de Europese Unie	
1.3 Dogmatisch begrip van de opdracht	12
15 Dogmatische definitie van opdracht of dienstverlening	
16 Algemene aspecten van dienstverlening	
17 Dogmatische afbakening van andere overeenkomsten	
18 De opdracht als sterker gericht op het belang van de opdrachtgever	
19 Noodzaak tot bescherming van belangen van de opdrachtgever	
20 Opdrachtnemer als deskundige	
21 Vier soorten diensten	
22 Hoofdtype I: Persoonsgerichte dienstverlening	
23 Subtype a: het beroep	
24 Subtype b: de dienaar	
25 Hoofdtype II en Subtype c: de kant-en-klare dienst	
26 Subtype d: de collectieve kant-en-klare dienst	
27 Nuancering van de onderscheiden typen diensten	
28 Slotopmerking over typen diensten	
29 Relevante te regelen kwesties bij de opdracht	
30 Kwestie 1: de noodzaak van overleg	
31 Kwestie 2: de tegenprestatie voor de dienst	
32 Kwestie 3: opzegging van de opdracht	
33 Overige kwesties: kwetsbaarheid en de gevolgen daarvan	
De overeenkomst van opdracht in het algemeen	31
2.1 Het begrip opdracht en de reikwijdte van de regeling	31
34 Wettelijke definitie van de opdracht	
35 Afbakening van de opdracht van andere overeenkomsten	
36 Opdracht versus arbeidsovereenkomst	
37 Opdracht versus aannemingsovereenkomst	

	38 Opdracht versus bewaarneming	
	39 Opdracht versus vervoer	
	40 Opdracht versus auteurscontract	
	41 Opdracht versus girale overeenkomst	
	42 Opdracht versus zaakwaarneming	
	43 Reikwijdte en aard van de regeling	
	44 Beoordeling van zinvolheid van algemene regeling	
	45 Rechtsvergelijking ten aanzien van algemene regeling	
	46 Gradaties in toepassing van de regels inzake de opdracht	
	47 Toepassing bij gemengde overeenkomsten	
	48 Uitschakeling van de regels inzake de opdracht	
2.2	Bijzondere vormen van de opdracht	43
	49 Algemeen: bijzondere soorten opdracht	
	50 Indelingen van de opdracht in verschillende wetten	
	51 Indeling in de PELSC en PELMC	
	52 Alternatieve indelingen van de opdracht	
	53 Soorten opdracht in de wet	
	54 Andere soorten opdracht naast de wettelijk geregelde	
	55 Tussenpersonen als vorm van dienstverlening	
	56 Commissionair	
	57 Makelaar	
	58 Handelsreiziger	
	59 Distributeur	
	60 Franchise	
	61 Assurantietussenpersoon	
	62 Vervoer en expeditie	
	63 Adviseur	
	64 Gereguleerde beroepen	
	65 Bijzondere regelgeving bij gereguleerde beroepen	
	66 Rechtvaardiging voor status gereguleerde beroepen	
	67 Voorbeelden van bijzondere regels bij gereguleerde beroepen	
	68 Geheimhoudingsplicht en verschoningsrecht	
	69 Verwante beroepen	
	70 Financiële dienstverlening	
	70a Zelfstandige zonder personeel	
	70b Diensten van algemeen belang	
	70c Platformen	
2.3	Totstandkoming en inhoud van de opdracht	60
2.3.1	Totstandkoming	60
	71 Vormvereisten	
	72 Aanvullende regels voor de totstandkoming van de opdracht	
	73 Bijzondere verplichtingen bij totstandkoming	
	74 Informatie- en mededelingsplichten bij totstandkoming	
	75 Wilsgebreken bij opdracht	
	75a Herroepingsrecht of recht op ontbinding	
	76 Contractdwang	
2.3.11	De hoedanigheid van de opdrachtnemer	63
	77 Rechtspersoon als opdrachtnemer	
	78 Maatschap als opdrachtnemer	
	79 Vriendendiensten (algemeen)	
	80 Particuliere opdracht	
	81 Vriendendiensten (1): toezeggingen in particuliere sfeer zonder obligatoire werking	

	82	Vriendendiensten (2): opdracht om niet	
2.3.III		De inhoud van de opdracht	69
	83	Inhoud van de opdracht	
	84	Hoofd- en nevenverbintenissen	
	85	Resultaats- en inspanningsverbintenissen	
	86	Algemene voorwaarden	
	87	Zelfregulering	
	88	Feitelijke handelingen en rechtshandelingen	
	89	Vermogensrechtelijke of persoonlijke belangen, van opdrachtgever, opdrachtnemer of van derden	
	90	Belangen van opdrachtnemer	
	91	Belangen van derden	
2.4		Verplichtingen van de opdrachtnemer	79
2.4.I		Inleiding	79
	92	Verplichtingen bij opdracht	
2.4.II		De zorg van een goed opdrachtnemer	79
	93	Zorgplicht opdrachtnemer	
	94	Het vereiste niveau van zorg	
	95	Zorgplicht als bundel concrete verplichtingen	
	96	Zorg ten aanzien van opdracht, niet alleen werkzaamheden	
	97	Factoren van invloed op de zorgplicht	
	98	Invloed van contractuele factoren op zorgplicht	
	99	Soorten zorgverplichtingen	
	100	Begrenzing 1: eigen verantwoordelijkheid opdrachtgever	
	101	Begrenzing 2: geringe risico's	
	102	Rechtsvergelijking	
2.4.III		Instructies en waarschuwingen	88
	103	Instructiebevoegdheid opdrachtgever	
	104	Waarschuwingplicht	
	105	Weigering van onverantwoorde instructies	
	106	Bijzondere zorgplichten in geval van risicovolle instructies	
	107	Opzegging bij onverantwoorde instructies	
2.4.IV		Informatie en mededelingen	93
	108	Informatieplichten	
	109	Omvang van informatieplicht	
	110	Plicht tot tussentijdse informatieverschaffing	
	111	Mededeling van einde van de opdracht	
2.4.V		Rekening en verantwoording	96
	112	Rekening en verantwoording	
	113	Nevenverplichtingen bij de verantwoordingsplicht	
	114	Rekenplicht	
2.4.VI		Afdracht en afgifte	100
	115	Plicht tot afdracht en afgifte	
	116	Verjaring van afgifteplicht	
	117	Retentierecht	
	118	Vervallen.	
	119	Rente over ontvangen gelden	
	120	Derdengeldenrekening	
	121	IE-rechten	
2.4.VII		Persoonlijke uitvoering van de opdracht	106
	122	Persoonlijke uitvoering en aansprakelijkheid	
	123	Inzet van hulppersonen bij persoonlijke opdracht	

2.4.VIII	Belangentegenstellingen	111
	124 Belangentegenstellingen	
2.5	Verplichtingen van de opdrachtgever	113
2.5.I	De zorg van een goed opdrachtgever	113
	125 Goed opdrachtgeverschap	
2.5.II	Het loon	114
	126 Loon	
	127 Loon als regel bij professionele opdracht	
	128 Uitzondering op recht op loon	
	129 Moment van verschuldigdheid van loon	
	130 No cure, no pay	
	131 Loon ook bij wanprestatie	
	132 Berekening van het loon	
	133 Gebruikelijk loon	
	134 Redelijk loon	
	135 Informatieplicht inzake het loon	
	136 Geen eenzijdige vaststelling van het loon	
	137 Wettelijke regelingen omtrent loon	
2.5.III	Onkosten	124
	138 Vergoeding van onkosten	
	139 Onkosten al dan niet in loon inbegrepen	
	140 Onkosten bij opdracht om niet	
2.5.IV	Schadevergoeding	126
	141 Vergoeding van schade van opdrachtnemer	
2.5.V	Exclusiviteitsbeding	130
	142 In beginsel is de opdrachtgever geen exclusiviteit verschuldigd	
2.6	Pluraliteit van opdrachtgevers of opdrachtnemers	130
	143 Pluraliteit van opdrachtgevers	
	144 Pluraliteit van opdrachtnemers	
	145 Onderscheid tussen pluraliteit van opdrachtnemers en pluraliteit van opdrachten	
	146 Hoofdelijke aansprakelijkheid bij pluraliteit van opdrachtnemers, behoudens niet-toerekenbaarheid	
	147 Bevoegdheid tot uitvoering bij pluraliteit van opdrachtnemers	
	148 Samenhangende opdrachten	
2.7	Het einde van de opdracht	137
2.7.I	Inleidende opmerkingen	137
	149 Inleiding op de beëindiging van de opdracht	
	150 Historische opmerkingen	
	151 Literatuur over beëindiging	
	152 Voortdurende opdrachten en doelopdrachten	
	153 Opdrachten voor bepaalde en onbepaalde tijd	
	154 Opzegging in het algemeen	
	155 Nadere opmerkingen over opzegging	
	156 Bezwaar (I) tegen opzegging: belang van opdrachtnemer	
	157 Bezwaar (II) tegen opzegging: gedane investeringen	
	158 Conclusie over opzegging in het algemeen	
	159 Ontbinding in het algemeen	
2.7.II	Opzegging en einde van rechtswege	145
	160 Opzegging door opdrachtgever	
	161 Beperking van opzeggingsbevoegdheid van opdrachtgever	
	162 Beperkte opzegging bij opdracht in het belang van anderen	
	163 Soms voldoende zwaarwegende grond voor opzegging vereist wegens redelijkheid en billijkheid	

	164	Beperkte additionele gevolgen van opzegging door particulier	
	165	Opzegtermijn bij opzegging door opdrachtgever	
	166	Beperking in opzegging door opdrachtnemer	
	167	Opzegbaarheid bij particuliere opdrachtnemer	
	168	Opzegging wegens gewichtige redenen niet uit te sluiten	
	169	Geen vormvereisten voor opzegging	
	170	Einde in verband met de dood van de opdrachtnemer of bepaalde persoon	
	171	Dood van 'bepaalde persoon' zijnde opdrachtnemer	
	172	Dood van 'bepaalde persoon' niet zijnde opdrachtnemer	
	173	Voortbestaan eerdere rechten en verplichtingen	
	174	Einde wegens dood van de opdrachtgever	
	175	Overlijden opdrachtgever en bijzondere opdrachten	
	176	Postcontractuele zorgplicht na overlijden opdrachtgever	
	177	Insolventie en ondercuratelestelling leidt niet vanzelf tot einde opdracht	
2.7.III		Schadevergoeding en loon na voortijdige beëindiging	158
	178	Geldelijke vergoeding na einde van de opdracht	
	179	Schade na regelmatige beëindiging van de opdracht	
	180	Schadevergoeding na onregelmatige beëindiging van de opdracht	
	181	Afspraken over vergoeding na beëindiging	
	182	Vordering tot nakoming na ongeldige beëindiging	
	183	Redelijk loon na beëindiging van de opdracht	
	184	Redelijk loon na einde van opdracht met loon per tijdseenheid of werkzaamheid	
	185	Relevante omstandigheden voor redelijk loon	
	186	Vervallen	
	187	Redelijk loon en 'no cure, no pay'	
	188	Volle loon alleen indien einde toerekenbaar en toekenning redelijk is	
	189	Aftrek van besparingen bij volle loon	
	190	Dwingend recht ten aanzien van regeling redelijk loon	
2.8		Aansprakelijkheid van de opdrachtnemer	168
	191	Aansprakelijkheid in het algemeen	
	192	Aansprakelijkheid bij opdracht om niet	
	193	Beroepsaansprakelijkheid in het algemeen	
	194	Aansprakelijkheid bij gereguleerde beroepen	
	195	Literatuur over beroepsaansprakelijkheid	
	196	Rechtsvergelijking over beroepsaansprakelijkheid	
	197	Grondslag van aansprakelijkheid	
	198	Samenloop met onrechtmatige daad	
	199	Tekortschieten in de zorgplicht	
	200	Redelijk bekwaam en redelijk handelend beroepsoefenaar	
	201	Jurisprudentie	
	202	Bijzondere regels voor specifieke beroepen	
	203	Beroeps- en gedragsregels	
	204	Zorgplichten jegens derden	
	205	Bewijslastverdeling	
	206	Toerekening van vreemde oorzaken	
	207	Aansprakelijkheid voor gebruikte zaken	
	208	Aansprakelijkheid voor hulppersonen	
	209	Causaliteit	
	210	Eigen schuld	
	211	Exoneraties	
	212	Verzekeringplicht	
	213	Omvang van de schadevergoeding	

	214 Belangeloze dienstverlening	
	214a Klachtplicht opdrachtgever en verjaring	
	215 Bijzondere regels	
	215a Toezichthoudersaansprakelijkheid	
	216 Alternatieve geschilbeslechting	
	217 Tuchtrect	
2.9	Overige gevolgen van de opdracht	191
	218 Gevolgen jegens derden	
	219 Toerekening van kennis	
Lastgeving		195
3.1	Inleiding	195
	220 Lastgeving versus vertegenwoordiging	
	221 Onmiddellijke en middellijke vertegenwoordiging	
	222 Vertegenwoordiging als bevoegdheid onderscheiden van grondslag voor de bevoegdheid	
	223 Dogmatisch begrip lastgeving	
	224 Plaats van regels inzake lastgeving: bij vertegenwoordiging of bij opdracht	
3.2	Begrip lastgeving	198
	225 Definitie	
	226 Grenzen van lastgeving	
	227 Onderlastgeving	
	228 Lastgeving en volmacht	
	229 Toerekening van kennis	
3.3	Pluraliteit van lasthebbers	203
	230 Pluraliteit van lasthebbers	
3.4	Belangentegenstellingen	203
	231 Belangentegenstellingen: algemeen	
	232 Selbsteintritt	
	233 Toestemming gegeven voor Selbsteintritt	
	234 Toestemming steeds vereist bij particulieren	
	235 Selbsteintritt bij handelen in eigen naam	
	236 Onbevoegdheid in geval van Selbsteintritt zonder toestemming	
	237 Recht op loon	
	238 Twee heren dienen	
	239 Sanctie op twee heren dienen	
	240 Onbevoegdheid bij twee heren dienen	
	241 Verbod op tweezijdige courtageberekening	
	242 Andere belangentegenstelling	
	243 Sanctie bij andere belangentegenstelling	
3.5	Regeling van middellijke vertegenwoordiging	215
3.5.I	Algemene gevolgen van middellijke vertegenwoordiging	215
	244 Middellijke vertegenwoordiging	
	245 Rechtsvergelijking	
	246 Lastgever in beginsel derde bij de gesloten overeenkomst	
	247 Lasthebber behartigt belang van lastgever jegens wederpartij	
	248 Delcrederebeding	
	249 Inroepen van contractuele verweren tegen lastgever door derde	
	250 Onmiddellijke eigendomsverkrijging door lastgever	
	251 Leveringsbevoegdheid van lasthebber	
3.5.II	Vorderen door de lasthebber van schade van de lastgever	221
	252 Schade lastgever vorderen door lasthebber	

	253	Omvang van de te vorderen schade	
	254	Lasthebber dient vergoeding aan lastgever af te dragen	
3.5.III		Onmiddellijke rechtsverhouding tussen lastgever en derde	223
	255	Mogelijkheid van overslaan van lasthebber	
	256	Rechtsvergelijking	
	257	Overgang wegens niet-nakoming lasthebber	
	258	Vervallen	
	259	Overgang wegens insolventie	
	260	Overgang wegens niet-nakoming derde	
	261	Lasthebber belet overgang van rechten	
	262	Geen uitzondering voor privatieve last	
	263	Overgang door schriftelijke verklaring	
	264	Verplichting tot mededeling naam	
	265	Overgang op moment bereiken verklaring	
	266	Geen overgang van rechten die aan lasthebber toekomen	
	267	Verweren derde blijven behouden	
	268	Verrekeningsmogelijkheid blijft behouden	
	269	Rechtstreekse relatie met lastgever op verlangen derde	
	270	Rechtstreekse relatie in geval van niet-nakoming lasthebber	
	271	In geval van insolventie lasthebber	
	272	Geen uitzondering bij privatieve last	
	273	Rechtstreekse relatie door schriftelijke mededeling	
	274	Verplichting mededeling naam lastgever	
	275	Rechtstreekse relatie op moment bereiken mededeling	
	276	Effect op alle prestaties waarop lasthebber aanspraak heeft	
	277	Verweermiddelen lastgever in te roepen jegens derde	
	278	Verrekening	
3.6		De last tot beheer en de privatieve last	238
	279	Last tot beheer of exploitatie	
	280	Toelaatbaarheid beheer uit middellijke vertegenwoordiging met beschikkingsbevoegdheid	
	281	Omvang beschikkingsbevoegdheid bij beheer of exploitatie	
	282	Verrekening en last tot beheer of exploitatie	
	283	Privatieve last	
	284	Gevolgen privatieve last	
	285	Einde privatieve last	
	286	Beperking van betalingsmogelijkheid	
	287	Toepassingen van privatieve last	
	288	Privatieve last en collectief beheer	
3.7		Het einde van de lastgeving	245
	289	Beëindiging van lastgeving, algemeen	
	290	Opzegging door lastgever	
	291	Opzegging door lasthebber	
	292	Beëindiging door wijziging toestand lastgever	
	293	Voortduren lastgeving ondanks wijziging toestand lastgever	
	294	Voortduren lastgeving bij privatieve last	
	295	Postcontractuele zorgplicht	
	296	Vervallen	
	297	Einde door wijziging toestand lasthebber	
	298	Postcontractuele zorgplicht erven lastgever	
3.8		Analogische toepassing	252
	299	Analogische toepassing bij incidentele of bijkomende lastgeving	

	300 Analogische toepassing bij vervoersovereenkomsten	
	301 Analogische toepassing buiten de wet	
	302 Analogische toepassing bepalingen inzake belangentegenstellingen	
	Bemiddelingsovereenkomst	257
4.1	Begrip bemiddelingsovereenkomst	257
	303 Definitie	
	304 Bemiddeling is species van opdracht	
	305 Algemene verplichtingen bij bemiddeling	
	306 Volmacht en bemiddeling	
	307 Loon niet absoluut vereist voor toepassing van bepalingen bemiddelingsovereenkomst	
	308 Opzegging bemiddelingsovereenkomst	
	309 Aansprakelijkheid bemiddelaar/makelaar	
4.2	Het recht op loon	263
	310 Recht op loon	
	311 Afwijkende loonafpraak	
	312 Vrijheid om overeenkomst niet te sluiten	
	313 Causaal verband	
	314 Causaal verband bij tot stand komen overeenkomst na einde bemiddelingsovereenkomst	
	315 Recht op loon zonder causaal verband	
	316 Loon afhankelijk van uitvoering van bemiddelde overeenkomst	
4.3	Belangentegenstellingen	267
	317 Dienen van twee heren	
	318 Eigen belang bemiddelaar	
	319 Selbsteintritt	
	Agentuurovereenkomst	273
5.1	Inleiding	273
	320 Historie van deze afdeling	
	321 Strekking van de afdeling inzake de agentuurovereenkomst	
	322 Minimumharmonisatie of maximumharmonisatie	
	323 Mededingingsrechtelijke invloed	
5.2	Begrip agentuurovereenkomst	275
	324 Definitie	
	325 Bemiddeling en duurovereenkomst	
	326 Volmacht	
	327 Afbakening van andere overeenkomsten	
	328 Wijze van beoordeling	
	329 Externe gevolgen	
	330 Internationaal privaatrecht	
	331 Uitsluiting voor financiële overeenkomsten	
	332 Vormvereisten	
5.3	Rechten en verplichtingen van handelsagent en principaal	279
5.3.1	Zorgvuldige belangenbehartiging door handelsagent	279
	333 Zorgplicht van de handelsagent	
	334 Nadere specificatie van de zorgplicht	
	335 Informatieplichten	
	336 Hulpverleners	
	337 Onderzoek naar financiële toestand cliënt	
5.3.II	Delcrederebeding	281

	338	Delcrederebeding	
	339	Aansprakelijkheid uit delcredere beperkt tot gegoedheid derde	
	340	Aansprakelijkheid uit delcredere beperkt tot provisie	
	341	Matiging van aansprakelijkheid uit delcredere	
5.3.III		Handelen van de principaal	283
	342	Zorgplicht principaal	
5.3.IV		Concurrentiebeding	284
	343	Concurrentiebeding	
	344	Beperkingen aan geldigheid concurrentiebeding	
5.4		Provisie en schadeloosstelling voor geringer gebruik diensten	285
5.4.I		Provisie	285
	345	Provisie	
	346	Periode waarover provisie wordt berekend	
	347	Transacties waarover provisie berekend	
	348	Provisie over voorbereiding	
	349	Geen dubbele provisie	
	350	Moment van ontstaan van recht op provisie	
	351	Provisie in geval van bemiddeling zonder volmacht	
	352	Provisie afhankelijk van uitvoering overeenkomst	
	353	Periodieke opgave en inzagerecht	
	354	Opeisbaarheid	
5.4.II		Schadeloosstelling voor geringer gebruik diensten	292
	355	Schadeloosstelling bij teruglopende agentuur	
	356	Bereidheid handelsagent	
	357	Wijze van berekening schadeloosstelling	
5.5		Het einde van de agentuurovereenkomst	294
5.5.I		Inleiding	294
	358	Einde van agentuur	
5.5.II		Het eindigen van de agentuurovereenkomst van rechtswege	294
	359	Einde van rechtswege	
	360	Overlijden van handelsagent	
	361	Overlijden van principaal	
	362	Insolventie van partijen	
	363	Ontbindende voorwaarde	
5.5.III		Het eindigen van de agentuurovereenkomst door opzegging	296
	364	Opzegging	
	365	Opzegtermijn	
	366	Opzegging tegen einde kalendermaand	
	367	Vervallen.	
	368	Opzegging bij insolventie	
	369	Opzegging wegens dringende reden	
	370	Dringende reden niet ter beoordeling één partij	
	371	Schadeplichtigheid bij onregelmatige opzegging	
	372	Berekening van schadevergoeding wegens fouten bij beëindiging	
5.5.IV		Het eindigen van de agentuurovereenkomst door ontbinding	301
	373	Ontbinding door kantonrechter	
	374	Toepasselijkheid gewone ontbindingsregeling	
5.5.V		Klantenvergoeding	302
	375	Klantenvergoeding	
	376	Klantenvergoeding en schadevergoeding	
	377	Berekening van de klantenvergoeding	
	378	Beperking tot beloning van één jaar	

379	Verval van klantenvergoeding	
380	Geen recht op klantenvergoeding wegens grond beëindiging	
	Geneeskundige behandelingsovereenkomst	309
6.1	Inleiding	309
	381 Ontstaansgeschiedenis	
	382 Ontstaan van huidige regeling	
	383 WGBO	
	384 Rechtsvergelijking	
	385 Europese ontwikkelingen	
	386 Verdere wetgeving en wetsvoorstellen	
6.2	Aard van de regeling	312
	387 Species van de opdracht	
	388 Afhankelijkheid	
	389 Mensenrechten en informed consent	
	390 Andere regelgeving op het gebied van gezondheidszorg	
6.3	Begrippen	314
	391 Geneeskundige behandelingsovereenkomst	
	392 Beschikbaarheidsrelatie	
	393 Geneeskundige handelingen	
	394 Rechtstreeks betrekking hebbende op een persoon	
	395 Buiten de regeling vallende handelingen	
	396 Hulpverlener	
	397 Andere samenwerkingsvormen	
	398 Uitoefening van beroep of bedrijf	
	399 Patiënt	
6.4	Aangaan van en partijen bij de overeenkomst	320
	400 Geen vormvereisten	
	401 Contractdwang	
	402 Hulpverlener is wederpartij	
	403 Vertegenwoordiging	
	404 Handelingsonbekwaamheid en wilsonbekwaamheid	
	405 Minderjarige van zestien of zeventien jaar	
6.5	Algemene verplichtingen van de hulpverlener	323
	406 Zorg van een goed hulpverlener	
	407 Medisch-professionele standaard	
	408 Verplichtingen onderdeel van zorg	
	409 Verplichtingen jegens vertegenwoordiger	
	410 Conflicten tussen vertegenwoordigers	
	411 Informele vertegenwoordiging	
	412 Reikwijdte van regeling inzake vertegenwoordiging	
6.6	Informatieverplichtingen en informed consent	331
6.6.I	Informatieverschaffing	331
	413 Informatieplicht	
	414 Schriftelijke informatie	
	415 Informatieplicht jegens vertegenwoordigers	
	416 Uitzondering op informatieplicht	
	417 Afzien van informatie	
6.6.II	Toestemming	336
	418 Toestemming	
	419 Geen expliciete toestemming bij niet-ingrijpende verrichtingen	
	420 Schriftelijke vastlegging toestemming	

	421 Toestemming door vertegenwoordiger	
	422 Toestemming voor jong-minderjarigen	
	423 Toestemming van vertegenwoordiger en minderjarige patiënt van twaalf tot en met vijftien jaar	
	424 Toestemming van patiënt van zestien jaar of ouder	
	425 Geen toestemming voor bewusteloze patiënt zonder vertegenwoordiger	
	426 Geen toestemming voor spoedeisende behandelingen bij ontbrekende vertegenwoordiger	
6.7	Omgang met gegevens	343
6.7.I	Het dossier	343
	427 Dossierplicht	
	428 Nadere eisen aan dossier	
	429 Bewaarplicht	
	430 Verzoek tot opname in dossier	
	431 Vernietigingsplicht	
	432 Inzagerecht	
	433 Nadere regels inzagerecht	
6.7.II	Geheimhoudingsplicht	349
	434 Geheimhoudingsplicht	
	435 Verschoningsrecht	
	436 Uitzonderingen op de geheimhoudingsplicht	
	437 Uitzondering bij verplichting tot mededeling	
	438 Uitzondering voor betrokkenen bij hulpverlening	
	439 Uitzondering ten aanzien van vertegenwoordigers	
	440 Uitzondering voor consultatie in geval van uitzondering op informatieplicht	
6.7.III	Gegevens en wetenschappelijk onderzoek	352
	441 Statistiek of wetenschappelijk onderzoek	
	442 Lichaamsmateriaal	
6.7.IV	Bescherming privacy bij behandeling	354
	443 Privacy	
6.8	Verplichtingen van de patiënt	355
	444 Goed patiëntschap	
6.9	Beëindiging van de behandelingsovereenkomst	356
	445 Opzegging door hulpverlener alleen wegens gewichtige redenen	
	446 Opzegging door opdrachtgever	
	447 Andere wijzen van beëindiging	
6.10	Loon van de hulpverlener	358
	448 Loon	
6.11	Medische aansprakelijkheid	359
	449 Medische aansprakelijkheid algemeen	
	450 Grondslag primair overeenkomst	
	451 Vereiste van fout	
	452 Bekendheid met de fout en verjaring	
	453 Bewijslast bij medische aansprakelijkheid	
	454 Causaal verband en schade bij medische aansprakelijkheid	
	455 Gebod of verbod	
	456 Kwalitatieve aansprakelijkheid bij medische aansprakelijkheid	
	457 Centrale ziekenhuisaansprakelijkheid	
	458 Exoneratieverbod	
6.12	Toepasselijkheid buiten de behandelingsovereenkomst	368
6.12.I	Overeenkomstige toepassing	368
	459 Overeenkomstige toepassing	

		460 Behandeling zonder behandelingsovereenkomst	
		461 Toelatingskeuringen	
		462 Andere gevallen per 1 mei 2000	
		463 Jeugdinstellingen	
		464 Socialezekerheidswetgeving	
		465 Controlekeuringen	
		466 Casuïstische uitzonderingen op de toepasselijkheid	
6.12.II	Medische keuringen		371
	467 Medische keuringen		
6.13	Dwingend recht		374
	468 Dwingend recht		
Pakketreisovereenkomst en gekoppeld reisarrangement			375
7.1	Inleiding		375
	469 Bereik van titel 7A BW		
	470 Historische beschouwing		
	471 Eerste aanzetten tot wettelijke regeling		
	472 Richtlijn pakketreizen 90/314/EEG en Richtlijn pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen 2015/2302		
	473 Volledige harmonisatie en prejudiciële vragen aan het HvJ EG		
	474 Rechtsvergelijking		
7.2	Definities en algemene beginselen		377
	475 Definitie van pakketreis		
	476 Reisdienst		
	477 Personenvervoer		
	478 Accommodatie		
	479 Verhuur van motorvoertuigen		
	480 Andere toeristische dienst		
	481 Ten minste twee reisdiensten		
	482 Bescherming in geval van één reisdienst		
	483 Overige onder de pakketreis vallende reisdiensten		
	484 De pakketreis als een samengesteld pakket reisdiensten		
	485 De verschillende soorten pakketreizen		
	486 Geen pakketreis als 'andere toeristische dienst' ontoereikend		
	487 De pakketreisovereenkomst als een samengesteld pakket reisdiensten		
	488 Handelaar		
	489 Organisator als verantwoordelijke partij		
	490 Doorverkoper		
	491 Reisdienstverleners		
	492 Reisdienstverlener als organisator		
	493 Definitie van de reiziger		
7.3	Plaats in het Burgerlijk Wetboek		391
	494 Beperking van het toepassingsgebied		
	495 Pakketreisovereenkomst als opdracht		
	496 Toepasselijkheid algemene regels BW		
7.4	Informatieverschaffing		394
	497 Informatieverschaffing algemeen		
	498 De reiziger als ontvanger van de informatie		
	499 Precontractuele informatie		
	500 Informatieverschaffing bij telefonische overeenkomst		
	501 Afwijkende informatieverplichting bij samenhangende reisdiensten		
	502 Heldere informatieverschaffing		

Uitgebreide inhoudsopgave

	503 Sanctie bij schending informatieverplichting	
7.5	Vorm en inhoud van de overeenkomst	399
7.5.I	Inhoud van de overeenkomst	399
	504 Algemene inhoud van de overeenkomst	
	505 Afwijking van de precontractuele informatie	
	506 Standaardvoorwaarden	
7.5.II	Vorm van de overeenkomst	401
	507 Duidelijke kopie van de overeenkomst ten behoeve van bewijs	
	508 Volledige weergave van de inhoud, inclusief aanvullende informatie en bijzondere afspraken	
	509 Doorgifte van informatie bij reisovereenkomst bestaande uit samenhangende overeenkomsten	
	510 Additionele informatie en reisbescheiden	
	511 Bewijs van informatieverschaffing	
7.6	Wijziging vóór de uitvoering van de reis	404
7.6.I	Overdracht	404
	512 Overdracht van de reis	
	513 Hoofdelijke aansprakelijkheid voor reissom en kosten	
7.6.II	Wijziging van prijs of inhoud	406
	514 Algemeen over de wijzigingsregeling	
	515 Prijsverhoging	
	516 Opzegging na afwijzing wijziging	
	517 Prijsverlaging	
	518 Eenzijdige, onbeduidende wijziging van de overeenkomst	
	519 Ingrijpende wijziging van de overeenkomst	
	520 Wijziging moet zijn bedongen	
	521 Afwijzing van wijziging	
7.6.III	Beëindiging	410
	522 Beëindiging door de reiziger	
	523 Beëindiging door de reiziger wegens onvermijdbare en buitengewone omstandigheden	
	524 Beëindiging door reisorganisator	
7.7	Non-conformiteit en schadevergoeding	413
7.7.I	Non-conformiteit en haar gevolgen	413
	525 Verantwoordelijkheid van de reisorganisator	
	526 Klachtplicht	
	527 Verplichting tot verhelpen non-conformiteit tenzij niet-toerekenbaar	
	528 Verhaal van kosten van zelfhulp door de reiziger	
	529 Alternatieve arrangementen	
	530 Recht op beëindiging bij uitblijven verhelpen of aanvaardbaar alternatief	
	531 Accommodatie bij onmogelijkheid van terugreis	
7.7.II	Te vergoeden schade	418
	532 Prijsverlaging	
	533 Schadevergoeding voor schade als gevolg van non-conformiteit	
	534 Vergoedingsgerechtigden	
	535 Geen schadevergoeding bij overmacht	
7.7.III	Beperkingen van de schadevergoeding	422
	536 Beperkte schadevergoeding ingevolge verdrag	
	537 Verbod op exoneratie voor persoonlijk letsel	
	538 Verbod exoneratie voor eigen opzet of grove roekeloosheid	
	539 Exoneratie hoogstens driemaal reissom	
	540 Verjaringstermijn	
	541 Samenloop met andere regels voor vergoeding	

	542	Doorverkoper als contactpersoon van organisator	
	543	Europese doorverkoper staat in voor verplichtingen buiten-Europese organisator	
	544	Aansprakelijkheid voor boekingsfouten	
7.7.IV		Hulp en bijstand	427
	545	Verplichting tot hulp en bijstand	
7.8		Financiële waarborgen	428
	546	Maatregelen tegen insolventie reisorganisator	
	547	Stichting Garantiefonds Reisgelden	
7.9		Gekoppelde reisarrangementen	430
	548	Gekoppelde reisarrangement	
	549	Informatieplicht faciliterende handelaar	
	550	Maatregelen tegen insolventie bij gekoppeld reisarrangement	
	551	Informatieverplichtingen bij gekoppeld reisarrangement	
	552	Sanctie op niet-naleving van de verplichtingen bij een gekoppeld reisarrangement	
7.10		Dwingend recht en overgangsrecht	435
	553	Dwingend recht	
	554	Mededeling van beperkte rol is niet werkzaam	
	555	Overgangsrecht	

ENIGE AFKORTINGEN

AA	Ars Aequi
AcP	Archiv für die civilistische Praxis
All ER	All England Reports
ANVR	Algemene Nederlandse Vereniging van Reisondernemingen
AR	Arbitrale Rechtspraak
art.	artikel(en)
AV&S	Aansprakelijkheid, Verrekening en Schade
Bb	Bedrijfsjuridische berichten
BBA	Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen 1945
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
BGH	Bundesgerichtshof
bv	besloten vennootschap
BVIE	Benelux-verdrag inzake de intellectuele eigendom (merken en tekeningen of modellen)
BW	Burgerlijk Wetboek
BWKJ	BW-Krant Jaarboek
cao	collectieve arbeidsovereenkomst
CBb	College van Beroep voor het bedrijfsleven
Cc	Code Civil
CMLR	Common Market Law Review
CRvB	Centrale Raad van Beroep
DCFR	Draft Common Frame of Reference
diss.	dissertatie
ERCL	European Review of Contract Law
ERPL	European Review of Private Law
EVRM	Europees verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden
Fw	Faillissementswet
Gw	Grondwet
HGB	Handelsgesetzbuch
HR	Hoge Raad der Nederlanden
i.w.tr.	inwerkingtreding
JAR	Jurisprudentie Arbeidsrecht samenvattingen Kluwer
jo./jis.	juncto/junctis

JOR	Jurisprudentie Onderneming & Recht
KB	koninklijk besluit
KNB	Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie
Ktg.	kantongerecht
Ktr.	kantonrechter
LJN	Landelijk Jurisprudentie Nummer
m.nt.	met noot
MvA	memorie van antwoord
MvT	memorie van toelichting
NBW	Nieuw Burgerlijk Wetboek
NJ	Nederlandse Jurisprudentie
NJB	Nederlands Juristenblad
NJF	Nederlandse Jurisprudentie Feitenrechtspraak
NJV	Nederlandsche Juristenvereniging
NJW	Neue Juristische Wochenschrift
nr.	nummer(s)
NTB	Nederlands Tijdschrift voor Bestuursrecht
NTBR	Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht
nv	naamloze vennootschap
O&F	Onderneming en Financiering
OJLS	Oxford Journal of Legal Studies
or	ondernemingsraad
OR	BG über das Obligationenrecht vom 30. März 1911/18. Dezember 1936
Overgangswet NBW	Overgangswet Nieuw Burgerlijk Wetboek
Parl. Gesch.	Parlementaire Geschiedenis
PECL	Principles of European Contract Law
PELCAFD	Principles of European Law: Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts
PELMC	Principles of European Law: Mandate Contracts
PELSC	Principles of European Law: Service Contracts
Prg.	De Praktijkgids
Publ.	Publicatieblad
Rb.	rechtbank
RM	Rechtsgeleerd Magazijn
RM Themis	Rechtsgeleerd Magazijn Themis
Rv	Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering
RvdW	Rechtspraak van de Week
RvS	Raad van State
SER	Sociaal-Economische Raad
SEW	Sociaal-Economische Wetgeving. Tijdschrift voor Europees en economisch recht
SGR	Stichting Garantiefonds Reisgelden

Enige afkortingen

SMA	Sociaal Maandblad Arbeid
SR	Nederlands Tijdschrift voor Sociaal Recht
Sr	Wetboek van Strafrecht
Stb.	Staatsblad
Stcrt.	Staatscourant
TBR	Tijdschrift voor Bouwrecht
TvC	Tijdschrift voor Consumentenrecht en Handelspraktijken
TvGr	Tijdschrift voor Gezondheidsrecht
TVVS	Tijdschrift voor vennootschappen, verenigingen en stichtingen, Maandblad voor ondernemingsrecht en rechtspersonen
VBR	Vereniging voor Burgerlijk Recht
VGR	Vereniging voor Gezondheidsrecht
V&O	Vennootschap en Onderneming
VR	Verkeersrecht Jurisprudentie
VWEU	Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie
W	Weekblad van het recht
Wbp	Wet bescherming persoonsgegevens
Wet BIG	Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg
WFR	Weekblad voor Fiscaal Recht
Wft	Wet op het financieel toezicht
WKKGZ	Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg
WML	Wet minimumloon en minimumvakantiebijslag
WPNR	Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie (tot 1975 Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-Ambt en Registratie)
WTZi	Wet toelating zorginstellingen
WvK	Wetboek van Koophandel
ZEuP	Zeitschrift für Europäisches Privatrecht

LIJST VAN VERKORT AANGEHAALDE WERKEN

VAN DEN AKKER, *diss.* 2001

E.J.A.M. VAN DEN AKKER, *Beroepsaansprakelijkheid ten opzichte van derden* (diss. Tilburg), Den Haag: Bju 2001.

ASSER, *Vergelijking* 1838

C. ASSER, *Het Nederlandsch Burgerlijk Wetboek, vergeleken met het Wetboek Napoleon: nagelaten werk van mr. Carel Asser, 's-Gravenhage/Amsterdam: Van Cleef* 1838.

ASSER/BARTELS & VAN MIERLO 3-IV 2013

S.E. BARTELS & A.I.M. VAN MIERLO (m.m.v. H.D. PLOEGER), *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 3. Goederenrecht. Deel IV. Algemeen goederenrecht*, Deventer: Kluwer 2013.

ASSER/BARTELS & VAN VELTEN 5 2017

S.E. BARTELS & A.A. VAN VELTEN, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 5. Eigendom en beperkte rechten*, Deventer: Wolters Kluwer 2017.

ASSER/VAN DEN BERG 7-VI 2017

M.A.M.C. VAN DEN BERG (m.m.v. S. VAN GULJK), *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 7. Bijzondere overeenkomsten. Deel VI*. Aanneming van werk*, Deventer: Wolters Kluwer 2017.

ASSER/COEHORST, DE LEEDE & THUNNISSEN 5-III 1988

P.J.M.G. COEHORST, L.J.M. DE LEEDE & H.O. THUNNISSEN, *Mr. C. Asser's Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 5. Bijzondere overeenkomsten. Deel III. Opdracht, arbeidsovereenkomst, aanneming van werk*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1988.

ASSER/HARTKAMP 3-I 2015

A.S. HARTKAMP, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 3. Vermogensrecht algemeen. Europees recht en Nederlands vermogensrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2015.

ASSER/HARTKAMP & SIEBURGH 6-III 2014

A.S. HARTKAMP & C.H. SIEBURGH, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 6. Verbintenissenrecht. Deel III. Algemeen overeenkomstenrecht*, Deventer: Kluwer 2014.

ASSER/HARTKAMP & SIEBURGH 6-IV 2015

A.S. HARTKAMP & C.H. SIEBURGH, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 6. Verbintenissenrecht. Deel IV. De verbintenis uit de wet*, Deventer: Wolters Kluwer 2015.

ASSER/HEERMA VAN VOSS 7-V 2015

G.J.J. HEERMA VAN VOSS, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 7. Bijzondere overeenkomsten. Deel V. Arbeids-overeenkomst, collectieve arbeidsovereenkomst en ondernemingsovereenkomst*, Deventer: Wolters Kluwer 2015.

ASSER/HIJMA 7-I* 2013

J. HIJMA, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 7. Bijzondere overeenkomsten. Deel I. Koop en ruil*, Deventer: Kluwer 2013.

ASSER/HOUBEN 7-X 2015

I.S.J. HOUBEN, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 7. Bijzondere overeenkomsten. Deel X. Onbenoemde overeenkomsten*, Deventer: Wolters Kluwer 2015.

ASSER/KORTMANN 3-III 2017

S.C.J.J. KORTMANN (m.m.v. J.S. KORTMANN), *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 2. Vermogensrecht algemeen. Deel III. Volmacht en vertegenwoordiging*, Deventer: Wolters Kluwer 2017.

ASSER/KORTMANN, DE LEEDE & THUNNISSEN 5-III 1994

S.C.J.J. KORTMANN, L.J.M. DE LEEDE & H.O. THUNNISSEN, *Mr. C. Asser's Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 5. Bijzondere overeenkomsten. Deel III. Opdracht, arbeidsovereenkomst, aanneming van werk*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1994.

ASSER/MAEIJER 5-V 1995

J.M.M. MAEIJER, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 5. Bijzondere overeenkomsten. Deel V. Maatschap, vennootschap onder firma, commanditaire vennootschap*, Deventer: Kluwer 1995.

ASSER/MAEIJER & VAN OLFFEN 7-VII 2017

J.M.M. MAEIJER & M. VAN OLFFEN, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 7. Bijzondere overeenkomsten. Deel VII. Maatschap, vennootschap onder firma en commanditaire vennootschap*, Deventer: Wolters Kluwer 2017.

ASSER/VAN MIERLO 3-VI 2016

A.I.M. VAN MIERLO, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 3. Goederenrecht. Deel VI. Zekerheidsrechten*, Deventer: Wolters Kluwer 2016.

ASSER/PERRICK 4 2017

S. PERRICK, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 4. Erfrecht en schenking*, Deventer: Wolters Kluwer 2017.

ASSER/VAN SCHAICK 7-VIII 2018

A.C. VAN SCHAICK, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 7. Bijzondere overeenkomsten. Deel VIII. Verbruikleen, borgtocht, vaststellingsovereenkomst, bruikleen, verbruikleen, alijdurende rente, spel en weddenschap*, Deventer: Wolters Kluwer 2018.

ASSER/SIEBURGH 6-I 2016

C.H. SIEBURGH, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 6. Verbintenissenrecht. Deel I. De verbintenis in het algemeen, eerste gedeelte*, Deventer: Wolters Kluwer 2016.

ASSER/SIEBURGH 6-II 2017

C.H. SIEBURGH, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 6. Verbintenissenrecht. Deel II. De verbintenis in het algemeen, tweede gedeelte*, Deventer: Wolters Kluwer 2017.

ASSER/VRANKEN *Algemeen deel**** 2005

J.B.M. VRANKEN, *Mr. C. Asser's handleiding tot beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. Algemeen Deel****, Deventer: Kluwer 2005.

ASSER/WANSINK, VAN TIGGELE & SALOMONS 7-IX* 2012

J.H. WANSINK, N. VAN TIGGELE-VAN DER VELDE & F.R. SALOMONS, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 7. Bijzondere overeenkomsten. Deel IX**. *Verzekering*, Deventer: Kluwer 2012.

BAKELS, *Ontbinding overeenkomsten* (Mon. BW nr. B58) 2011

F.B. BAKELS, *Ontbinding van overeenkomsten* (Monografieën BW nr. B58), Deventer: Kluwer 2011.

- VON BAR & CLIVE, *DCFR 2009*
C. VON BAR & E.M. CLIVE, *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition*, München: Sellier European Law Publishers 2009.
- BARENDRECHT & VAN DEN AKKER, *Informatieplichten van dienstverleners 1999*
J.M. BARENDRECHT & E.J.A.M. VAN DEN AKKER, *Informatieplichten van dienstverleners*, Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 1999.
- BARTELS, *diss.* 2004
S.E. BARTELS, *De titel van overdracht in driepartijenverhoudingen* (diss. Utrecht), Den Haag: Bju 2004.
- BÉNABENT, *Contrats spéciaux 2017*
A. BÉNABENT, *Droit des contrats spéciaux civils et commerciaux*, Parijs: LGDJ 2017 (12e dr.).
- VAN BEUKERING-ROSMULLER, *diss.* 1992
E.J.M. VAN BEUKERING-ROSMULLER, *De expeditie-overeenkomst* (diss. Nijmegen), Arnhem: Gouda Quint 1992.
- BUSCH, *diss.* 2002
D. BUSCH, *Middellijke vertegenwoordiging in het Europese contractenrecht* (diss. Utrecht), Deventer: Kluwer 2002.
- BUSCH, *Vermogensbeheer* (Mon. BW nr. B8) 2014
D. BUSCH, *Vermogensbeheer* (Monografieën BW nr. B8), Deventer: Kluwer 2014.
- Van Dam & Wessels, *Opdracht en dienstverlening 1994*
C.C. van Dam & B. Wessels (red.), *Opdracht en dienstverlening*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1994.
- DAMMINGH, *diss.* 2002
J.J. DAMMING, *Bemiddeling door de makelaar bij de koop en verkoop van onroerende zaken* (diss. Nijmegen), Deventer: Kluwer 2002.
- DUYVENSZ, *diss.* 2003
J.H. DUYVENSZ, *De redelijkheid van de exoneratieclausule* (diss. Tilburg), Den Haag: Bju 2003.
- ERNES, *Opdracht 2016*
A.L.H. ERNES, 'Opdracht', in: Wessels & Verheij, *Bijzondere overeenkomsten*, Deventer: Wolters Kluwer 2016, p. 229-248.

FABER, *diss.* 2005

N.E.D. FABER, *Verrekening naar Nederlands recht in en buiten faillissement* (diss. Nijmegen), Deventer: Kluwer 2005.

GIESEN, *Bewijslastverdeling* 1999

I. GIESEN, *Bewijslastverdeling bij beroepsaansprakelijkheid*, Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 1999.

GIESEN, *diss.* 2001

I. GIESEN, *Bewijs en aansprakelijkheid* (diss. Tilburg), Den Haag: Bju 2001.

VAN DER GRINTEN, *Lastgeving* (Mon. BW nr. B81) 1993

W.C.L. VAN DER GRINTEN, *Lastgeving* (Monografieën BW nr. B81), Deventer: Kluwer 1993.

GROEFSEMA, *diss.* 1993

L. GROEFSEMA, *Bevoegd beschikken over andermans recht* (diss. Groningen), Deventer: Kluwer 1993.

DE GROOT, *Rechtsgeleerdheid* 1939

H. DE GROOT, *Inleidinge tot de Hollandse Rechtsgeleerdheid* (met aant. van S.J. Fockema Andreae, herzien door mr. L.J. van Apeldoorn), Arnhem: Gouda Quint 1939.

HAAK & ZWITSER, *Oprichting aan hulppersonen* 2003

K.F. HAAK & R. ZWITSER, *Oprichting aan hulppersonen*, Deventer: Kluwer 2003.

DE HAAN & VAN EMDEN, *Beroepsaansprakelijkheid* (R&P nr. CA11) 2014

M. DE HAAN & E.A.L. VAN EMDEN, *Beroepsaansprakelijkheid* (Recht en Praktijk nr. CA11), Deventer: Kluwer 2014.

Hartkamp, Sieburgh & Keus, *Invloed op het Nederlandse privaatrecht II* (O&R nr. 42-II) 2007

A.S. Hartkamp, C.H. Sieburgh & L.A.D. Keus (red.), *De invloed van het Europese recht op het Nederlandse privaatrecht, Deel II. Bijzonder Deel* (Onderneming en Recht nr. 42-II), Deventer: Kluwer 2007.

Hartkamp e.a., *Invloed Europese recht* (O&R nr. 81-II) 2014

A.S. Hartkamp, L. Keus, J.S. Kortmann, C.H. Sieburgh & M.H. Wissink (red.), *De invloed van het Europese recht op het Nederlandse privaatrecht, Bijzonder Deel* (Onderneming en Recht nr. 81-II), Deventer: Kluwer 2014.

- DE HOON, *diss.* 2005
M.W. DE HOON, *Conflictbeheersing bij opzegging* (diss. Tilburg), Den Haag: BJu 2005.
- HOUBEN, *diss.* 2005
I.S.J. HOUBEN, *Contractdwang* (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 2005.
- Houweling & Van der Voet, *Bijzondere arbeidsverhoudingen* 2012
A.R. Houweling & G.W. van der Voet (red.), *Bijzondere arbeidsverhoudingen*, Den Haag: BJu 2012.
- JANSEN, *Informatieplichten* (R&P nr. CA5) 2012
K.J.O. JANSEN, *Informatieplichten. Over kennis en verantwoordelijkheid in contractenrecht en buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht* (Recht en Praktijk nr. CA5) (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 2012.
- JONGENEEL, *Reisovereenkomst* 1998
R.H.C. JONGENEEL, 'Reisovereenkomst', in: C.J. VAN ZEBEN & P.F. VAN DER HEIJDEN, *Compendium Bijzondere overeenkomsten*, Deventer: Kluwer 1998, p. 389-404.
- KASER/WUBBE, *Privaatrecht* 1971
M. KASER, *Romeins privaatrecht (voor het gebruik aan Nederlandse universiteiten in het Nederlands vertaald en bewerkt door F.B.J. Wubbe)*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1971.
- Klaassen, Schlössels & Van Solinge, *Aansprakelijkheid in beroep, bedrijf of ambt* 2003
C.J.M. Klaassen, R.J.N. Schlössels, G. van Solinge (red.), *Aansprakelijkheid in beroep, bedrijf of ambt*, Deventer: Kluwer 2003.
- Kortmann e.a., *Financiering en aansprakelijkheid* 1994
S.C.J.J. Kortmann e.a. (red.), *Financiering en aansprakelijkheid*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1994.
- LABARTHE & NOBLOT, *Contrat d'entreprise* 2008
F. LABARTHE & C. NOBLOT, *Le contrat d'entreprise*, Parijs: LGDJ 2008.
- LAMERS, *Opdracht, lastgeving en bemiddeling* 2012
A.H. LAMERS, *Opdracht, lastgeving en bemiddeling* (NTHR-reeks dl. 15), Zutphen: Paris 2012.

LAND e.a., *Verklaring BW V 1915-1932*

N.K.F. LAND e.a., *Verklaring van het Burgerlijk Wetboek, deel V*, herzien door C.W. Star Busmann & P.A.J. Losecaat Vermeer, Haarlem: Bohn 1915-1932.

LEENEN e.a., *Gezondheidsrecht 2017*

H.J.J. LEENEN e.a., *Handboek Gezondheidsrecht*, Den Haag: BJu 2017 (7^e dr.).

LEGEMAATE, *Verantwoordingsplicht 1997*

J. LEGEMAATE, *Verantwoordingsplicht en aansprakelijkheid in de gezondheidszorg* (Studiepockets privaatrecht nr. 52), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Wilink 1997 (2^e dr.).

LOOS, *Reisovereenkomst 2014*

M.B.M. LOOS, 'De reisovereenkomst (titel 7.7A BW)', in: HARTKAMP e.a., *In-vloed op het Nederlandse privaatrecht* (Onderneming en recht nr. 81-II), Deventer: Kluwer 2014, p. 141-200.

LOOS, *Service contracts 2011*

M.B.M. LOOS, 'Service contracts', in: Hartkamp e.a. (red.), *Towards a European Civil Code*, Nijmegen: Ars Aequi 2011, p. 757-785 (4e dr.).

MALAURIE, AYNÈS & GAUTIER, *Contrats spéciaux 2017*

PH. MALAURIE, L. AYNÈS & P.Y. GAUTIER, *Droit des contrats spéciaux*, Paris: LGDJ 2017 (9e dr.).

MEIJER, *Agentuurovereenkomst 2016*

S.Y.TH. MEIJER, 'De agentuurovereenkomst', in: Wessels & Verheij, *Bijzondere overeenkomsten*, Deventer: Wolters Kluwer 2016, p. 281-302.

MEIJER, *Bemiddelingsovereenkomst 2016*

S.Y.TH. MEIJER, 'De bemiddelingsovereenkomst', in: Wessels & Verheij, *Bijzondere overeenkomsten*, Deventer: Wolters Kluwer 2016, p. 269-280.

MEIJER, *Lastgevingsovereenkomst 2016*

S.Y. TH. MEIJER, 'De lastgevingsovereenkomst', in: Wessels & Verheij, *Bijzondere overeenkomsten*, Deventer: Wolters Kluwer 2016, p. 249-268.

MEIJER, *Vertegenwoordiging 1999*

S.Y.TH. MEIJER, *Middellijke vertegenwoordiging* (diss. Amsterdam VU), Deventer: Kluwer 1999.

MEIJERS, *Ontwerp 1972*

E.M. MEIJERS, *Ontwerp voor een nieuw Burgerlijk Wetboek, Toelichting, Vierde gedeelte (Boek 7)*, 's-Gravenhage: Staatsdrukkerij- en Uitgeversbedrijf 1972.

MICHIELS VAN KESSENICH-HOOGENDAM, *Beroepsfouten 1995*

MICHIELS VAN KESSENICH-HOOGENDAM, *Beroepsfouten* (Studiepockets privaatrecht nr. 11), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1995 (3^e dr.).

MÖLENBERG, *Reisovereenkomst 2011*

L.J.H. MÖLENBERG, 'Reisovereenkomst', in: E.H. Hondius & G.J. Rijken (red.), *Handboek Consumentenrecht*, Zutphen: Paris 2011 (3^e dr.), p. 233-256.

Münchener Kommentar

F.J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, B. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, München: C.H. Beck Verlag, Bd 4 2016 (7^e dr.), Bd. 5/1 2018 (7^e dr.), Bd. 5/2 2017 (7^e dr.).

OPZOOMER, *Burgerlijk Wetboek 1874-1909*

C.W. Opzoomer & J.A. Levy, *Het Burgerlijk Wetboek verklaard*, Amsterdam: Gebhard 1874-1909.

VAN OVEN, *Privaatrecht 1948*

J.C. VAN OVEN, *Leerboek van romeinsch privaatrecht*, Leiden: Brill 1948.

PALANDT, *Gesetzbuch 2018*

O. PALANDT, *Bürgerliches Gesetzbuch* (door diverse bewerkers), München: C.H. Beck Verlag 2018 (77^e dr.).

Parl. Gesch. BW Boek 6 1981

C.J. van Zeben & J.W. du Pon (m.m.v. M.M. Olthof) (red.), *Parlementaire Geschiedenis van het nieuwe Burgerlijk Wetboek. Boek 6, Algemeen gedeelte van het verbintenissenrecht*, Deventer: Kluwer 1981.

Parl. Gesch. BW Boek 8 1992

H.H. Claringbould (red.), *Parlementaire Geschiedenis van het nieuwe Burgerlijk Wetboek. Boek 8, Verkeersmiddelen en vervoer*, Deventer: Kluwer 1992.

Parl. Gesch. BW Inv. 3, 5 en 6 Aanpassing overige wetten 1992

W.H.M. Reehuis, E.E. Slob & J.B. Rijpkema (red.), *Parlementaire Geschiedenis van het nieuwe Burgerlijk Wetboek, Invoering Boeken 3, 5 en 6. Aanpassing van de overige wetten*, Deventer: Kluwer 1992.

Parl. Gesch. BW Inv. 3, 5 en 6 Boek 3 1990

C.J. van Zeben, W.H.M. Reehuis & E.E. Slob (red.), *Parlementaire Geschiedenis van het nieuwe Burgerlijk Wetboek, Invoering boeken 3, 5 en 6. Boek 3, Vermogensrecht in het algemeen*, Deventer: Kluwer 1990.

Parl. Gesch. BW Inv. 3, 5 en 6 Boek 7 titels 1, 7, 9 en 14 1991

W.H.M. Reehuis, E.E. Slob & C.J. van Zeben (red.), *Parlementaire Geschiedenis van het nieuwe Burgerlijk Wetboek, Invoering Boeken 3, 5 en 6. Boek 7, Bijzondere overeenkomsten, titels 1, 7, 9 en 14*, Deventer: Kluwer 1991.

PELCAFD

M.W. HESSELINK e.a., *Principles of European Law: Commercial Agency, Franchising, and Distribution Contracts*, München: Sellier 2006.

PELMC

M.B.M. LOOS & O. BUENO DIAZ, *Principles of European Law: Mandate Contracts*, München: Sellier 2013.

PELSC

J.M. BARENDRECHT e.a., *Principles of European Law: Service Contracts*, München: Sellier 2007.

DU PERRON, *diss.* 1999

C.E. DU PERRON, *Overeenkomst en derden* (diss. UvA Amsterdam), Deventer: Kluwer 1999.

PINNA, *diss.* 2003

A. PINNA, *The obligations to inform and to advise* (diss. Tilburg), Den Haag: Bju 2003.

PITLO/CROES e.a., *Bijzondere overeenkomsten* 1995

A.L. CROES e.a., *Pitlo. Het Nederlands burgerlijk recht. Deel 6. Bijzondere overeenkomsten*, Arnhem: Gouda Quint 1995.

POTHIER, *Traité du contrat de mandat*

R.J. POTHIER, *Oeuvres de Pothier*, verzameld door Dupin, Parijs 1824-1825, Tome 4, p. 207 e.v.

RAYNARD & SEUBE, *Contrats spéciaux* 2017

J. RAYNARD & J.-B. SEUBE, *Droit des contrats spéciaux*, Parijs: LexisNexis 2017 (9e dr.).

- VAN REIJSEN, *diss.* 1999
P.P.M. VAN REIJSEN, *Medisch-professionele autonomie en gezondheidsrecht* (diss. Nijmegen), Lelystad: Vermande 1999.
- RUTGERS, *Agentuurovereenkomst* 2014
J.W. RUTGERS, 'De Agentuurovereenkomst', in: Hartkamp e.a. (red.), *In-vloed op het Nederlandse privaatrecht* (O&R nr. 81-II), Deventer: Kluwer 2014, p. 93-120.
- VAN SCHAICK, *Volmacht* (Mon. BW nr. B5) 2011
A.C. VAN SCHAICK, *Volmacht* (Monografieën BW nr. B5), Deventer: Kluwer 2011.
- VAN SETTEN, *diss.* 1998
L.D. VAN SETTEN, *De commissionair in effecten* (diss. Utrecht), Deventer: Kluwer 1998.
- SLUYTERS & BIESAART, *Geneeskundige behandelingsovereenkomst* 2005
B. SLUYTERS & M.C.J.H. BIESAART, *De geneeskundige behandelingsovereenkomst*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 2005 (2^e dr.).
- SMIT, *Agentuurovereenkomst* 1996
F.M. SMIT, *De agentuurovereenkomst tussen handelsagent en principaal*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1996 (2^e dr.).
- STAUDINGER, *Kommentar*
J. von Staudingers *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch* (diverse bewerkers), Berlin: Sellier-de Gruyter.
- STOLKER, *Geneeskundige behandeling* 2016
C.J.J.M. STOLKER, 'De overeenkomst inzake geneeskundige behandeling', in: Wessels & Verheij, *Bijzondere overeenkomsten*, Deventer: Wolters Kluwer 2016, p. 303-326.
- SUIJLING, *Burgerlijk recht* 1934
J.PH. SUIJLING, *Inleiding tot het burgerlijk recht. Deel II. Verbintenissenrecht, eerste gedeelte*, Haarlem: E.F. Bohn 1934.
- Tilleman & Verbeke, *Bijzondere overeenkomsten* 2005
B. Tilleman & A. Verbeke (red.), *Bijzondere overeenkomsten*, Brugge: die Keure 2005.
- TJONG TJIN TAI, *diss.* 2007
T.F.E. TJONG TJIN TAI, *Zorgplichten en zorgethiek* (diss. Amsterdam (UvA)), Deventer: Kluwer 2007.

- TJONG TJIN TAI, 'Services' 2016
T.F.E. TJONG TJIN TAI, 'Services, including services of general interest', in:
C.W. Twigg-Flesner (red.), *Research Handbook on EU Consumer and Contract Law*, Cheltenham: Elgar 2016, p. 336-359.
- VAN DER VELDEN, *diss.* 2008
J.W.P.M. VAN DER VELDEN, *Beleggingsfondsen naar burgerlijk recht* (diss. Nijmegen), Deventer: Kluwer 2008.
- VERHAGEN, *diss.* 1995
H.L.E. VERHAGEN, *Agency in Private International Law: The Hague Convention on the Law Applicable to Agency* (diss. Nijmegen), Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers 1995.
- VERHEIJ, *Reisovereenkomst* 2016
A.J. VERHEIJ, 'Reisovereenkomst', in: Wessels & Verheij, *Bijzondere overeenkomsten*, Deventer: Wolters Kluwer 2016, p. 327-342.
- Verhulp, Flexibele arbeidsrelaties* 2002
E. Verhulp (red.), *Flexibele arbeidsrelaties*, Deventer: Kluwer 2002.
- Vertegenwoordiging en tussenpersonen* 1999
S.C.J.J. Kortmann, N.E.D. Faber & J.A.M. Strens-Meulemeester (red.), *Vertegenwoordiging en tussenpersonen*, Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 1999.
- Voorontwerp Boek 7*
E.M. MEIJERS, *Ontwerp voor een nieuw Burgerlijk Wetboek. Tekst. Vierde gedeelte: Boek 7*, Den Haag: Sdu 1972.
- DE VRIES, *Dienstverlening* 2006
G.J.P. DE VRIES, 'Dienstverlening: de overeenkomst van opdracht', in: E.H. Hondius en G.J. Rijken (red.), *Handboek Consumentenrecht*, Zutphen: Paris 2006, p. 151-173.
- VRIESENDORP-VAN SEUMEREN, *diss.* 1989
R.M. VRIESENDORP-VAN SEUMEREN, *De positie van de assurantietussenpersoon en zijn relatie tot de verzekeringnemer en de verzekeraar* (diss. Nijmegen), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1989.
- VAN WEICHEM, *Exoneraties* 1994
T.H.M. VAN WEICHEM, 'Exoneraties en verzekeringen bij in- en verkoop van diensten', in: Van Dam & Wessels, *Opdracht en dienstverlening* 1994, p. 37-64.

- WESSELS, *Opdracht* 1994
B. WESSELS, 'Algemene bepalingen inzake de overeenkomst van opdracht',
in: Van Dam & Wessels, *Opdracht en dienstverlening* 1994, p. 1-35.
- Wessels & Jongeneel, *Algemene voorwaarden* (R&P nr. CR1) 2017
B. Wessels & R.H.C. Jongeneel (red.), *Algemene voorwaarden* (Recht en
Praktijk nr. CR1), Deventer: Kluwer 2017.
- Wessels & Verheij, *Bijzondere overeenkomsten* 2016
B. Wessels & A.J. Verheij (red.), *Bijzondere overeenkomsten* (Studiereeks
Burgerlijk Recht nr. 6), Deventer: Wolters Kluwer 2016 (4^e dr.).
- WESTKAMP, *Dienstleistungen* 2003
M. WESTKAMP, *Der Vertrag über entgeltliche und unentgeltliche Dienstleis-*
tungen im niederländischen Recht, Münsteraner Studien zur Rechtsverg-
leichung, Bd. 102, Münster: Lit 2003.
- WIBIER, *Overgang vorderingen en schulden en afstand vorderingen* (Mon. BW nr. B44)
2009
R.M. WIBIER, *Overgang van vorderingen en schulden en afstand van vorder-*
ingen (Monografieën BW nr. B44), Deventer: Kluwer 2009.
- WIJNE, *diss.* 2013
R.P. WIJNE, *Aansprakelijkheid voor zorggerelateerde schade* (diss. Rotter-
dam), Den Haag: Bju 2013.
- WIJNE, *Medische aansprakelijkheid* 2013
R.P. WIJNE, *Medische aansprakelijkheid*, Nijmegen: Ars Aequi 2013.
- WIJNE, *Geneeskundige behandelingsovereenkomst* (Mon. BW nr. B87) 2017
R.P. WIJNE, *De geneeskundige behandelingsovereenkomst* (Monografieën
BW nr. B87), Deventer: Wolters Kluwer 2017.
- Yaqub & Bedford, *European travel law* 1997
Z. Yaqub & B. Bedford (red.), *European travel law*, Chichester: J. Wiley &
Sons 1997.
- Zimmermann, *Service contracts* 2010
R.E. Zimmermann (red.), *Service Contracts*, Tübingen: Mohr Siebeck 2010.
- ZIMMERMANN, *The Law of Obligations* 1992
R. ZIMMERMANN, *The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian*
Tradition 1990 (herdruk Cape Town/Deventer/Boston: Kluwer Law and
Taxation 1992).

HOOFDSTUK 1

Algemene inleiding

1.1 Historie

- [1] *Dienstverlening naar Romeins recht.* In het Romeinse recht viel het verrichten van werkzaamheden tegen loon onder de *locatio-conductio* (huur en verhuur). Drie vormen werden onderscheiden:
- de *locatio-conductio rerum* (huur van zaken),
 - de *locatio-conductio operis faciendi* (aanneming van werk), en
 - de *locatio-conductio operarum* (de overeenkomst tot het verrichten van arbeid).

De laatste twee categorieën omvatten werkzaamheden die tegenwoordig, dogmatisch gezien, onder de overeenkomst van opdracht vallen.

Zie RANIERI, in: Zimmermann, *Service contracts* 2010, p. 2-41; VAN OVEN, *Privaatrecht* 1948, p. 270 e.v.; KASER/WUBBE, *Privaatrecht* 1971, p. 211 e.v.; ZIMMERMANN, *The Law of Obligations* 1992, p. 384 e.v.; ook LAMERS, *Opdracht, lastgeving en bemiddeling* 2012, p. 14-18. De Romeinen zagen deze drie overeenkomsten als vormen van terbeschikkingstelling van een zaak of arbeid van de *locator* aan de *conductor*. De *locatio-conductio operis faciendi* omvatte mede de vervoersovereenkomst en de overeenkomst van bewaargeving tegen loon. De *locatio-conductio operarum* had slechts een beperkte betekenis. Waar we tegenwoordig een dienstverlener zouden inschakelen, werd toentertijd meestal gebruikgemaakt van slavenarbeid.

Over de hier gehanteerde terminologie ‘diensten’ en ‘dienstverlening’ als synoniemen van ‘werkzaamheden’ respectievelijk ‘verrichten van werkzaamheden’ en opdracht zie nr. [15].

- [2] *Andere Romeinsrechtelijke grondslagen voor verrichten van werkzaamheden.* De *locatio-conductio operarum* was tegen loon. Een overeenkomst tot verrichten van werkzaamheden om niet viel onder *mandatum* (lastgeving). Verrichten van werkzaamheden zonder dat daar een overeenkomst aan ten grondslag lag werd aangemerkt als *negotiorum gestio* (zaakwaarneming).

Mandatum en *negotiorum gestio* konden beide strekken tot het verrichten van zowel feitelijke handelingen als rechtshandelingen (VAN OVEN, *Privaatrecht* 1948, p. 291 e.v. en p. 371 e.v.; KASER/WUBBE, *Privaatrecht* 1971, p. 222 en 224; ZIMMERMANN, *The Law of Obligations* 1992, p. 413 e.v.). Dit is dus anders dan bij het tegenwoordige begrip lastgeving, dat betrekking heeft op rechtshandelingen (nr. [225]).

Mandatum en *negotiorum gestio* impliceerden in het Romeinse recht geen vertegenwoordigingsbevoegdheid. De tussenpersoon kon derhalve geen directe rechtsbetrekking tussen *mandans/dominus* en de derde tot stand brengen, ook al was de derde ervan op de hoogte dat de tussenpersoon voor een ander optrad (VAN OVEN, *Privaatrecht* 1948, p. 294 en 371; KASER/WUBBE, *Privaatrecht* 1971, p. 222; ZIMMERMANN, *The Law of Obligations* 1992, p. 421).

Kenmerkend voor *mandatum* was dat er geen vergoeding tegenover de last stond: de werkzaamheden werden om niet (zonder tegenprestatie) verricht. Dit onderscheidde *mandatum* van de verschillende soorten *locatio-conductio*. In de praktijk bleek dit niet zo uit te werken. Bij bepaalde soorten diensten zoals van artsen en advocaten, de 'artes liberales', of zoals het later is gaan heten, de 'vrije beroepen' (vgl. nr. [23]), was het ook gangbaar dat loon verschuldigd was. Dit is lange tijd verhuld door de tegenprestatie van zulke beroepsbeoefenaren niet te beschouwen als echt loon maar als 'honorarium'. Zie bijvoorbeeld Pothier, *Traité du contrat de mandat*, hoofdstuk I, Sectie II, art. III, p. 22 e.v. en vgl. hierover Zimmermann, *The Law of Obligations* 1992, p. 415 e.v. Men wilde zulke beroepsbeoefenaren namelijk niet gelijk stellen met gewone arbeidslieden die dezelfde bezigheden verrichtten als slaven (Van OVEN, *Privaatrecht* 1948, p. 291). Het onderscheid tussen *mandatum* en *locatio-conductio* werd hierdoor in wezen verschoven van de verschuldigdheid van loon naar de aard van de werkzaamheden. Dit alles leidde tot nodeloze discussies over de afbakening van lastgeving en dienstverlening.

[3] *Oudvaderlands recht*. In het oudvaderlandse recht werden uiteenlopende standpunten ingenomen over het verschil tussen lastgeving en andere vormen van dienstverlening. Enerzijds bevestigt DE GROOT, *Rechtsgeleerdheid* 1939, 3.12.6 dat lastgeving om niet geschiedt, 'want waer daer loon bedonghen, soo waer het dienstverhuring' (waarover Inleidinge 3.19). Anderzijds werd in de toenmalige rechtspraktijk aangenomen dat lastgeving wel degelijk tegen loon kon geschieden. Zie de verwijzingen in ASSER/KORTMANN, DE LEEDE & THUNNISSEN 5-III 1994/3; ook LAMERS, *Opdracht, lastgeving en bemiddeling* 2012, p. 19.

[4] *Dienstverlening in de Code civil*. De Romeinse indeling is in hoofdlijnen overgenomen in de Franse Code Civil. Art. 1708 Cc regelt de overeenkomst van huur en onderscheidt tussen huur van zaken en van werken. Art. 1779 Cc regelt de huur van werken en onderscheidt diverse varianten. Daarnaast kent de Code een afzonderlijke regeling voor lastgeving (*mandat*): *mandat* geschiedt in beginsel om niet, maar er kan anders worden overeengekomen (art. 1986 Cc).

Art. 1779 Cc luidt sinds 2016:

“Il y a trois espèces principales de louage d’ouvrage et d’industrie:

1° Le louage de service;

2° Celui des voituriers, tant par terre que par eau, qui se chargent du transport des personnes ou des marchandises;

3° Celui des architectes, entrepreneurs d’ouvrages et techniciens par suite d’études, devis ou marchés.”

De formulering van het eerste lid is nieuw, daarvoor luidde dit: “Le louage des gens de travail qui s’engagent au service de quelqu’un”

Vóór 1967 luidde lid 3: “celui des entrepreneurs d’ouvrages par suite de devis ou marchés.”

Deze indeling werd gevolgd in art. 1542 van het Wetboek Napoleon ingerigt voor het Koninkrijk Holland, dat twee jaar lang van kracht was, tot 1 maart 1811:

“De huur van diensten bepaalt zich voornamelijk tot drie soorten:

1. de huur van dienstboden;

2. die van voerlieden en schippers, personen of goederen overbrengende; en

3. die van aannemers en ambachtslieden.”

Omdat inmiddels werd erkend dat lastgeving ook tegen loon kan zijn, kon de afwezigheid van loon geen criterium meer zijn om lastgeving te onderscheiden van andere vormen van dienstverlening. Zie verder ASSER/KORTMANN, DE LEEDE & THUNNISSEN 5-III 1994/4 en 126.

- [5] *Het BW van 1838*. Het Nederlandse Burgerlijk Wetboek volgde in 1838 de Romeinsrechtelijk geïnspireerde opzet van de Code Civil. Art. 1583 BW (oud) onderscheidde tussen huur van goederen en huur van diensten, werk en nijverheid. Titel 7, afdeling 5 (van huur en verhuur) bevatte een zeer beknopte regeling (art. 1637-1639 BW (oud)) van de huur van dienstboden en werklieden. Titel 7, afdeling 6, regelde de aanneming van werk. De vervoersovereenkomst werd niet geregeld (zie art. 1653 BW (oud), vervallen bij Wet van 2 december 1982, *Stb.* 670). De lastgeving werd eveneens geregeld conform de Code Civil. Art. 1831 BW (oud) bepaalde dat lastgeving om niet geschiedt, ten ware het tegendeel bedongen zij.

Deze regeling was in haar beknoptheid niet erg bevredigend, en bovendien inconsistent in terminologie (Koopmans, *De begrippen werkman, arbeider en werknemer* 1962, p. 7-9). Er is gepleit voor een afzonderlijke regeling voor dienstverlening door C. ASSER, *Vergelijking 1838*, p. 523, geciteerd in ASSER/TJONG TJIN TAI 7-IV 2014/5.

- [6] *Wijziging vanwege de regeling van de arbeidsovereenkomst*. Het verichten van arbeid is in 1907 afgesplitst van de regeling van huur als gevolg van de totstandkoming van een aparte wettelijke regeling voor de arbeidsovereenkomst. Huur is sindsdien beperkt tot zaken

en vermogensrechten (zie thans art. 7:210 BW). De overige overeenkomsten die vroeger onder huur vielen werden nu ingedeeld in drie categorieën: arbeidsovereenkomst, aanneming van werk en de restcategorie van overeenkomsten tot het verrichten van enkele diensten. Voor de laatste categorie bepaalde art. 1637 BW (oud) dat deze werden geregeerd “door de aan dezelve eigene bepalingen en bedongene voorwaarden, en bij gebreke van deze door het gebruik”.

Verder gaf art. 7A:1637c BW (oud) een regeling betreffende de gemengde overeenkomst, zie thans art. 6:215 BW (nr. [43]). Zie thans art. 7:610 BW en art. 7:750 BW voor de definities van respectievelijk de arbeidsovereenkomst en de aanneming van werk. Over de afbakening met deze overeenkomsten, zie nr. [36-37].

De ontwerper van de regeling inzake de arbeidsovereenkomst, DRUCKER had in zijn oorspronkelijke opzet ook een inhoudelijke definitie van de overeenkomst tot het verrichten van enkele diensten opgenomen. Vgl. *RM* 1894, p. 535. Het Regeringsontwerp heeft dit niet overgenomen, hoewel werd erkend dat dit systematisch wel zinvol zou zijn geweest, omdat er in de praktijk geen behoefte bleek aan een regeling en analogische toepassing van de regels voor de arbeidsovereenkomst of aanneming van werk waar nodig uitkomst zou bieden (zie de Memorie van Toelichting, A.H. BLES, Eerste Deel, Geschiedenis der Wet van de 13de juli 1907, *Stb.* 193, p. 312-314; ook geciteerd in ASSER/KORTMANN, DE LEEDE & THUNNISSEN 5-III 1994/6; alsmede ASSER/TJONG TJIN TAI 7-IV* 2009/6). De wetgever dacht niet aan analogie met de lastgeving, ofschoon literatuur en jurisprudentie daar wel aanleiding toe gaven, zie ASSER/KORTMANN, DE LEEDE & THUNNISSEN 5-III 1994/6.

[7] *De regeling in het huidige BW.* Sedert 1 september 1993 bevat het BW onder de naam ‘overeenkomst van opdracht’ in titel 7.7 een regeling voor de overeenkomst tot verrichten van werkzaamheden (dienstverlening). Er is derhalve bij de overeenkomsten van arbeid gekozen voor een handhaving van de driedeling arbeidsovereenkomst, aanneming van werk en overeenkomst van opdracht.

Historie van de huidige regeling. Meijers had enige – ongepubliceerd gebleven – schetsen gemaakt voor een regeling van de overeenkomst van opdracht. Het voorontwerp van Boek 7 is pas na zijn dood vervaardigd, waarbij de diverse titels aan verschillende juristen werden toebedeeld. Het voorontwerp is in 1972 gepubliceerd. Titel 7, ontworpen door Van der Grinten, behandelde de overeenkomst van opdracht. De regeling was grotendeels gebaseerd op de oude regeling van de lastgeving. De huidige titel 7.7 is grotendeels ontleend aan het voorontwerp van deze titel. Alleen afdeling 7.7.3 van het voorontwerp, handelend over de commissieovereenkomst, is komen te vervallen (nr. [55]).

De huidige titel 7.7 is stapsgewijs ingevoerd. Op 1 januari 1992 trad in werking een titel 7.7 die alleen een regeling voor de lastgeving bevatte. De wetgever vreesde dat invoering van de gehele titel inzake de opdracht tot vertraging zou leiden van de invoering van Boek 3, 5 en 6 BW. Omdat echter de lastgeving nauw samenhangt met de regeling van de volmacht (art. 3:60-79 BW), kon voor deze species van de opdracht niet worden gewacht (*Parl. Gesch. BW Inv. 3, 5 en 6 Boek 7 titels 1, 7, 9 en 14* 1991, p. 311). Het BW bevatte als gevolg van dit alles van 1 januari 1992 tot 1 september 1993 een tijdelijke regeling van de lastgeving in titel 7.7 die niet alleen de huidige lastgevingsbepalingen omvatte maar tevens een selectie van de huidige algemene bepalingen inzake de opdracht, die thans in afdeling 7.7.1 (opdracht in het algemeen) staan. Deze gefaseerde inwerkingtreding heeft gelukkig niet tot problemen in de praktijk geleid. Voor zover zich een geval zou voordoen van dienstverlening anders dan lastgeving, waar het recht tussen 1 januari 1992 en 1 september 1993 van toepassing op zou zijn, kan analoge toepassing van de toenmalige lastgevingsbepalingen uitsluitend bieden (vgl. over analoge toepassing nr. [47] en [301]). Voor de uitleg van de tijdelijke regeling zij verwezen naar de vergelijkbare bepalingen van de huidige titel 7.7.

Sinds 1 september 1993 is de gehele titel van opdracht van kracht (Wet van 27 mei 1993, *Stb.* 309, i.w.tr. *Stb.* 1993, 373). Hiertoe behoren de afdelingen inzake drie gekwalificeerde vormen van opdracht: de lastgeving, de bemiddelingsovereenkomst, de agentuurovereenkomst. Op 1 april 1995 werd de titel uitgebreid met afdeling 5 inzake de geneeskundige behandelingsovereenkomst (Wet van 17 november 1994, *Stb.* 837, i.w.tr. *Stb.* 1994, 845).

De regeling inzake de reisovereenkomst (titel 7.7A), die dogmatisch onder de opdracht kan worden geschaard (nr. [490]), is met ingang van 31 december 1992 in werking getreden (nr. [471]).

1.2 Buitenlandse en supranationale regelingen

[8] *Frans en Belgisch recht.* In het Franse recht en het Belgische recht wordt tegenwoordig het bestaan van een overeenkomst tot dienstverlening erkend als ‘*contrat d’entreprise*’, naast de lastgeving (*mandat*). Er is een tendens tot erkenning van een overkoepelende categorie van ‘*contrats de services*’.

a. *Frans recht over dienstverlening.* In de Franse en Belgische dogmatiek werkt men niet langer met de wettelijke term ‘*louage*’ (huur). De arbeidsovereenkomst heet tegenwoordig ‘*contrat de travail*’. De overeenkomst tot dienstverlening buiten dienstverband heet in Frankrijk thans ‘*contrat d’entreprise*’ (LABARTHE & NOBLOT, *Contrat d’entreprise* 2008; MALAURIE, AYNÈS & GAUTIER, *Contrats spéciaux* 2017, nr. 700; RAYNARD & SEUBE, *Contrats spéciaux* 2017, nr. 460; BÉNABENT, *Contrats spéciaux* 2017, nr. 475). Sommigen zouden een algemene theorie voor ‘*contrats sur les services*’ toejuichen (RAYNARD & SEUBE, *Contrats spéciaux* 2017, nr. 459), anderen achten dit onwenselijk gelet op de veelvormigheid van relaties die hieronder

vallen (BORGHETTI, in: Zimmermann, *Service Contracts* 2010, p. 99). De handboeken gebruiken veelal een overkoepelende categorie van 'contrats sur les services' of 'contrats de services' waaronder onder meer het contrat d'entreprise' en 'mandat' vallen (BÉNABENT, *Contrats spéciaux* 2017, nr. 7474; RAYNARD & SEUBE, *Contrats spéciaux* 2017, nr. 459; MALAURIE, AYNÈS & GAUTIER, *Contrats spéciaux* 2017, p. 291).

Aanneming van werk duidt men tegenwoordig aan als 'contrat de construction' (HUET, *Contrats spéciaux* 2012, nr. 32402 e.v.). De regeling is gewijzigd bij Wet van 4 januari 1978, nr. 78-12 (de 'loi Spinetta'); thans is zij te vinden in art. 1787 e.v. Cc onder het opschrift 'Des devis et des marchés' (bestek en aanneming). Men beschouwt de 'contrat de construction' veelal als een species van de 'contrat d'entreprise' (MALAURIE, AYNÈS & GAUTIER, *Contrats spéciaux* 2017, nr. 700).

De behandeling in de literatuur van de overeenkomst van dienstverlening is – bij gebreke van uitdrukkelijke wettelijke regeling – vooral gebaseerd op de omvangrijke jurisprudentie. Zie de genoemde handboeken en in het bijzonder LABARTHE & NOBLOT, *Contrat d'entreprise* 2008.

b. *Belgisch recht over dienstverlening.* In het Belgische recht ontbreekt een algemene regeling voor de overeenkomst van dienstverlening (TILLEMANN & VERBEKE, *Bijzondere overeenkomsten* 2005, nr. 814-820). Dogmatisch wordt evenwel verdedigd dat er een algemene dienstenovereenkomst bestaat (VERBEKE, *Bijzondere overeenkomsten in kort bestek* 2013, p. 233). GOOSSENS, *Aanneming van werk* (diss. 2003), verdedigt dat de Belgische regeling inzake aanneming een model biedt voor een algemene regeling van de opdracht. BRULEZ, *Koop en aanneming faux amis?* 2015, analyseert mede de regels voor dienstverlening.

c. *Lastgeving onder Frans en Belgisch recht.* De lastgeving kent in het Franse en Belgische recht een afzonderlijke regeling (art. 1984 e.v. Cc respectievelijk art. 1984 e.v. Belgisch Burgerlijk Wetboek). Bij 'mandat' bestaat de dienst uit het verrichten van een rechtshandeling voor rekening van een ander (MALAURIE, AYNÈS & GAUTIER, *Contrats spéciaux* 2017, nr. 530; RAYNARD, *Contrats spéciaux* 2017, nr. 560-569; BÉNABENT, *Contrats spéciaux* 2017, nr. 643-650; TILLEMANN & VERBEKE, *Bijzondere overeenkomsten* 2005, nr. 1008). Het *mandat* wordt onderscheiden van het *contrat d'entreprise*; beide rekent men tot de algemene categorie van 'contrats de services' (hierboven onder a).

[9] *Duits recht.* Het Duitse recht onderscheidt het 'Dienstvertrag' (§ 611 e.v. BGB) en het 'Werkvertrag' (§ 631 e.v. BGB). Het 'Werkvertrag' omvat de aanneming van werk, maar ook andere diensten gericht op fysieke resultaten. Onder 'Dienstvertrag' vallen zowel de arbeids-overeenkomst als de dienstverlening tegen loon buiten dienstverband. Dienstverlening om niet valt onder de 'Auftrag' (§ 662 e.v. BGB). Een deel van de bepalingen inzake de 'Auftrag' zijn mede van toepassing op een 'Dienstvertrag' dat strekt tot behartiging van vermogensrechtelijke belangen (zie § 675 BGB).

Dit betekent dat wat in Nederland wordt aangeduid als ‘opdracht’ naar Duits recht deels onder Dienstvertrag, deels onder Auftrag valt, immers de Nederlandse overeenkomst van opdracht eist niet een tegenprestatie (nr. [126]). Daarnaast vallen sommige diensten, zoals de werkzaamheden van een tandarts, telecommunicatiediensten en vervoer onder het Werkvertrag (*Münchener Kommentar*, (BUSCHE), Anm. 117-179 bij § 631).

Een nadere dogmatische analyse van de ‘Dienstleistung’ geeft WENDEHORST, *AcP* 2006, p. 207, op p. 233 ingaand op de regelingen in het BGB. Zie ook TILLMANN, *Strukturfragen des Dienstvertrages* 2007 en GRAZIANO, in: Zimmerman, *Service contracts* 2010, p. 59-97.

Het Dienstvertrag (§ 611 e.v. BGB) omvat zowel arbeidsovereenkomsten als de opdracht tegen loon. De laatste duidt men ook wel aan als zogenaamde ‘freie Dienstverträge’, waarvan er in de literatuur en jurisprudentie verschillende worden onderscheiden. Zie M. ANDERS & B. GEHLE, *Das Recht der freien Dienste: Vertrag und Haftung* 2001; *Münchener Kommentar* (MÜLLER-GLÖGE), Anm. 77-153 bij § 611.

De ‘Auftrag’ (§ 662 e.v. BGB) heeft betrekking op het verrichten van een ‘Geschäft’. Naar de heersende mening omvat ‘Geschäft’ in § 662 BGB behartiging van alle mogelijke belangen, en is dus niet beperkt tot vermogensrechtelijke belangen (*Münchener Kommentar* (SCHÄFER), Anm. 11-17 bij § 662; *Staudinger* (MARTINEK) 2006, Anm. 25-30 bij § 662).

Diverse bepalingen van de ‘Auftrag’ zijn krachtens § 675 BGB analogisch van toepassing op de ‘Dienst- und Werkvertrag’ die een ‘Geschäftsbesorgung’ inhoudt. Deze ‘Geschäftsbesorgung’ is wel beperkt tot alleen behartiging van vermogensrechtelijke belangen (*Münchener Kommentar* (HEERMANN), Anm. 3 bij § 675). Deze analogische toepassing is overigens de belangrijkste functie van de regeling van de ‘Auftrag’. Zie WESTKAMP, *Dienstleistungen*, p. 25-29 voor verdere toepassing van deze bepalingen door herhaling bij andere soorten overeenkomsten of op grond van § 681(2) en 683(1) BGB.

WESTKAMP, *Dienstleistungen*, geeft een beschrijving van de Nederlandse opdracht met uitvoerige vergelijkingen met Duits recht. Algemener werken zijn bijvoorbeeld M. ANDERS & B. GEHLE, *Das Recht der freien Dienste: Vertrag und Haftung* 2001; P. MÜCKL, *Der Vertragsbruch des Dienstleisters* 2010.

[10] *Engels recht*. In Engeland en Wales valt de opdracht onder de Consumer Rights Act 2015. Daarnaast wordt de opdracht voornamelijk geregeld door de in jurisprudentie tot stand gekomen regels van *common law*.

Tot 2015 was de opdracht geregeld onder Part II van de Supply of Goods and Services Act 1982. De regeling was betrekkelijk summier, voor het overige waren de regels aangaande de opdracht te vinden in de doctrine en jurisprudentie. WHITTAKER, in: Zimmermann, *Service contracts* 2010, p. 115-147, betoogde dat deze Act niets zinvols regelt, en wijst voor het overige op de Engelse weerstand tegen abstracte regelingen die in de weg staan aan zinvolle casusgerichte beslissingen

door de rechter. In de Consumer Rights Act 2015 zijn uitvoeriger regels opgenomen voor diensten: art. 48-57. Voor een overzicht van de belangrijkste regels kan men verder de literatuur inzake beroepsaansprakelijkheid raadplegen, zie bijvoorbeeld *Jackson & Powell on Professional Liability* 2016.

De regels omtrent de verplichtingen van de opdrachtnemer zijn vooral ontwikkeld ten aanzien van de lasthebber (*agent*). De *agent* heeft *fiduciary duties* (op grond van equity) jegens zijn *principal*. Deze omvatten verplichtingen die grotendeels vergelijkbaar zijn met die welke in Nederland zijn aangenomen, zie bijvoorbeeld *Bristol and West Building Society v. Mothew* [1996] 4 All ER 698, verder *Bowstead & Reynolds on Agency* 2014, 6-033 e.v.; P. Birks (red.), *English Private Law*, par. 9.132-151; *Jackson & Powell on Professional Liability* 2016, nr. 2-136 e.v.

[11] *Andere landen.* Enkele andere landen kennen een algemene regeling voor de opdracht.

Het Zwitserse Obligationenrecht heeft evenals het Nederlandse recht een afzonderlijke titel over de opdracht (*Auftrag*), art. 394 e.v. Als bijzondere vormen van de opdracht worden geregeld de kredietbrief, de makelaardij en de agentuur. De *commissionair* is geregeld in een afzonderlijke titel (§ 425-429 Obligationenrecht). Vgl. G.J.P. DE VRIES, in: Wessels en Van Wechem (red.), *Contracteren in de internationale praktijk*, deel III 1997, p. 69-70; voorts GRAZIANO, in: Zimmerman, *Service contracts* 2010, p. 59-97; HOFSTETTER, *Schweizerisches privatrecht* VII/6, Basel 2000; en HONSELL, *Schweizerisches Obligationenrecht, Besonderer Teil* 2006, § 23-27.

In Italië worden dienstenovereenkomsten aangeduid als 'contratto d'opera', geregeld in art. 2222-2238 Codice civile, waarbij additionele regels gelden voor 'contratto d'opera intellettuale' (diensten met intellectueel of wetenschappelijk karakter) (art. 2229-2238 Codice civile). Aanneming van werk (*contratto d'appalto*) is geregeld in art. 1655 e.v. Codice civile. 'Contratto d'opera' omvatten echter ook bepaalde diensten met fysieke resultaten, zoals het repareren van meubilair of knippen van een kapsel. Het onderscheid is vooral daarin gelegen dat bij *contratto d'opera* de persoonlijke dienstvervulling voorop staat; bij *contratto d'appalto* gaat het primair om bedrijfsmatige organisaties. Zie RANIERI, in: Zimmermann, *Service contracts* 2010, p. 17-25, onder meer verwijzend naar G. MUSOLINO, *Appalto e contratto d'opera. La responsabilità* 2008; C. ASSANTI, *Le professioni intellettuali e il contratto d'opera* 2002 en A. BALDASSARI & S. BALDASSARI, *La responsabilità civile del professionista* 2006. Mandaat (lastgeving) is geregeld in art. 1703-1730 Codice civile; de *commissionair* in art. 1731-1736 Codice civile.

In Spanje wordt gewerkt met het oude Franse onderscheid tussen drie vormen van 'huur': huur van zaken, van werk en van diensten (art. 1542 Código civil). In Portugal zijn art. 1154-1156 Código civil gewijd aan de 'prestação de serviço'; art. 1157-1184 regelen het mandaat.

Verder is er een afzonderlijke regeling in Brazilië (Código Civil, Parte Especial, Livro I, Título VI, Capítulo VII: 'Da Prestação de Serviço', art. 593-609), waarover

SCHMIDT, in: Zimmermann, *Service contracts* 2010, p. 181-192. In Taiwan is er eveneens een regeling (Civil Code, art. 482-489). In de Volksrepubliek China is geen algemene regeling, wel zijn er enige bijzondere soorten diensten geregeld, zie PISSLER, in: Zimmermann, *Service contracts* 2010, p. 149-166.

In de Amerikaanse *common law* is geen algemene regeling te vinden. Zie FLECHTNER, in: Zimmermann, *Service contracts* 2010, p. 193-226. Volledigheidshalve zij gewezen op de beschrijving van de in de Verenigde Staten van Amerika geldende regels ten aanzien van *fiduciary duties* van de *commissionair* en *agent* in VAN SETTEN, *diss.* 1998, hoofdstuk 3.

Zie voor verdere rechtsvergelijkende opmerkingen Tjong Tjin Tai, 'Services, including services of general interest', in: C. Twigg-Flesner (ed.), *Research Handbook on EU Consumer and Contract Law* 2016, hfdst. 15.

- [12] *Principles of European Law*. In Europees verband zijn enige initiatieven tot harmonisatie ondernomen. De belangrijkste van deze zijn de Principles of European Law: Service Contracts (PELSC). Daarnaast zijn voor agentuur, franchise en distributie afzonderlijke 'Principles' opgesteld: de Principles of European Law: Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts (PELCAFD). Voor lastgeving zijn er de Principles of European Law: Mandate Contracts (PELMC).

De PELSC zijn opgesteld binnen de Study Group on a European Civil Code (Von Bar-groep). Zij zijn het werk van een commissie binnen de Study Group onder leiding van Barendrecht. De PELSC zijn in 2006 gepubliceerd. Zie over de Study Group ASSER/HARTKAMP 3-I 2015/307.

De PELSC gaan uit van een algemeen deel (hoofdstuk 1), gevolgd door bijzondere hoofdstukken. Deze zijn ingedeeld naar het type dienst dat wordt verleend: aanneming, bewerking, bewaarneming, ontwerp, informatie/advies en (medische) behandeling. De rechtvaardiging voor deze onderverdeling laat zich niet kennen uit het gepubliceerde commentaar op de PELSC zelf. De indeling is reeds eerder verdedigd door Loos (hoofdstuk 32, 'Service Contracts', in: A. Hartkamp e.a. (red.), *Towards a European Civil Code* 2011, p. 571-582; ook *NJB* 2000, p. 452; *ERPL* 2001, p. 565) die ook aan de PELSC heeft meegewerkt; zie LOOS, *Service Contracts* voor een nadere uitleg van de achtergronden en afbakening van de PELSC. De opbouw van een algemeen deel met verbijzonderingen is vanuit oogpunt van logica een duidelijke verbetering ten opzichte van de meeste bestaande nationale regelingen in Europa. De bijzondere vormen van dienstverlening sluiten aan bij diverse voor de praktijk belangrijke soorten diensten. Een bezwaar van deze indeling is dat de dieperliggende verbanden en verschillen tussen en binnen deze typen dienstverlening hierdoor enigszins onderbelicht blijven, wat in sommige gevallen leidt tot verdubbelingen (bijvoorbeeld hierna nr. [112]). De PELSC zijn alleen van toepassing op overeenkomsten tegen loon (art. 1:101(1) PELSC). De PELSC lijken uit te gaan van een relatief concreet resultaat van de dienst, waardoor zij minder

goed toepasbaar zijn op overeenkomsten tot belangenbehartiging. In het bijzonder lijkt de regeling van aanneming model te hebben gestaan. Vernieuwend is met name de regeling van informatie/advies. Zie verder kritisch over de detaillering van de regels WENDEHORST, *AcP* 2006, p. 293; UNBERATH, *ZEuP* 2008, p. 756-774; en voorts CHAO-DUIVIS, *TBR* 2009/121.

Aan het algemene karakter van de PELSC wordt afbreuk gedaan doordat belangrijke groepen contracten (zoals lastgeving en agentuur) erbuiten vallen (vgl. DE VRIES, *Dienstverlening* 2006, p. 155; WENDEHORST, *AcP* 2006, p. 293; UNBERATH, *ZEuP* 2008, p. 761), overigens zonder dat dit uit de definitie van art. 1:101 PELSC blijkt. Onder General Comments, G., en Comments, G. op art. 1:101 PELSC wordt aangegeven dat de PELSC zich daarin onderscheiden van de PELCAFDC dat de laatste betrekking hebben op *long-term service contracts* of *long-term commercial contracts*. De reden voor deze keuze blijft onvermeld (de verwijzing aldaar naar Comment H op art. 1:101 PELCAFDC is niet concludent). Tot slot sluiten de PELSC zonder expliciete motivering ook toepasselijkheid uit ten aanzien van vervoer, verzekering, garantie en financiële dienstverlening (art. 1:101(4) PELSC). LOOS, *Service contracts* gaat nader in op de relatie tussen de verschillende Principles.

De PELCAFDC zijn het werk van een commissie binnen de Study Group onder leiding van HESSELINK. Zij zijn in 2006 gepubliceerd. De relatie tussen de PELCAFDC en PELSC wordt niet geëxpliciteerd. De PELCAFDC regelen de drie typen contracten waarnaar deze Principles zijn genoemd, die als gemene deler hebben dat het gaat om inspanningen om de 'producten' van een ander te vermarkten (art. 1:101 PELCAFDC). Van deze drie typen contracten behoort de agentuur zonder meer tot de opdracht (zie hierna hoofdstuk V). Franchise en distributie zijn in beginsel geen vormen van opdracht (zie nr. [49]). Over de PELCAFDC, mede in relatie tot de DCFR zie CASHIN RITAINE, *ERA Forum* 2007/8, p. 563.

Voor lastgeving zijn er de PELMC, opgesteld door een commissie onder leiding van Loos en Diaz. Zij zijn in 2013 gepubliceerd. De eerder gepubliceerde regels over Mandate contracts in de DCFR (zie nr. [13]) waren gebaseerd op de voorstellen in de PELMC. Zie over de overwegingen om deze contracten niet in de PELSC onder te brengen PELMC, p. 111.

- [13] *Draft Common Frame of Reference*. De PELSC, PELCAFDC en PELMC zijn in deels gewijzigde vorm overgenomen in de Draft Common Frame of Reference (DCFR), die een omvattende verzameling regels geeft voor overeenkomsten tot dienstverlening.

De DCFR is een verzameling regels die inhoudelijk grotendeels op basis van de Principles of European Contract Law is samengesteld, doch met diverse kleinere en grotere wijzigingen. De DCFR is opgesteld door een groep juristen in opdracht van de Europese Commissie, ter voorbereiding van een Common Frame of Reference dat mogelijk als basis zou kunnen dienen voor verdere harmonisatie van het burgerlijk recht in Europa. Zie over de status van de DCFR ASSER/HARTKAMP